

Året i korthet

JO OCH VERKSAMHETEN 2024

Varje år lämnar JO en ämbetsberättelse till riksdagen. Det är en redogörelse av föregående års verksamhet tillsammans med ett urval av ombudsmännens beslut. Besluten i ämbetsberättelsen innehåller de principiellt mest intressanta besluten från det gångna året.

Året i korthet – JO och verksamheten 2024 är en kortversion av Ämbetsberättelsen 2024 och innehåller sammanfattningar av besluten som finns med i ämbetsberättelsen, statistik och ombudsmännens betraktelser över året. I det inledande avsnittet finns information om JO:s verksamhet och historia.

Ta del av hela ämbetsberättelsen på myndighetens webbplats, www.jo.se. Här finner du också mer information om JO och dess verksamhet.

Året i korthet

JO OCH VERKSAMHETEN 2024

JO

**RIKSDAGENS
OMBUDSMÄN**

1809

Foton: Anders Jansson (sid 3), Johanna Hanno (sid 7, 15, 21, 25 och 29).

© Riksdagens ombudsmän (JO) 2025

Riksdagens tryckeri, Sverige, 2025

Produktion: Riksdagens ombudsmän (JO)

JO – en del av riksdagens kontrollmakt

Justitieombudsmannen (JO), eller Riksdagens ombudsmän som är det officiella namnet, granskar att myndigheterna arbetar enligt de lagar och regler som styr deras arbete – särskilt sådana lagar som berör enskildas rättigheter och skyldigheter i förhållande till det allmänna.

Justitieombudsmännen väljs av riksdagen i sexårsperioder och är direkt ansvariga mot riksdagen. Det finns fyra ombudsmän. De är helt självständiga i sitt arbete och sina beslut, ingen JO kan påverka de andras ärenden.

JO:s uppgift

Det främsta syftet med JO:s verksamhet är att främja rättssäkerheten. JO ska särskilt se till att myndigheter och domstolar följer regeringsformens bestämmelser om opartiskhet och saklighet och att den offentliga verksamheten inte gör intrång i medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter. I tillsynsarbetet kontrollerar JO att myndigheterna handlägger sina ärenden och i övrigt utför sina uppgifter enligt gällande författningar.

JO:s kontroll initieras både genom anmälningar från allmänheten och genom egna initiativ. JO inspekterar regelbundet olika myndigheter och domstolar runt om i landet.

JO:s historia

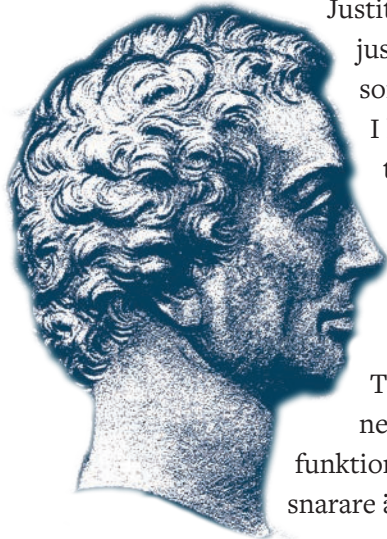
Den moderna användningen av termen ”ombudsman” började med Justitieombudsmannen i Sverige. Året var 1809. Nu finns ombudsmannafunktioner av olika slag i alla världsdelar och ca 140 länder.

Enligt 1809 års regeringsform skulle makten fördelas mellan kung och riksdag. Kungen skulle utse Justitiekanslern (JK) och riksdagen skulle utse Justitieombudsmannen (JO). Det främsta syftet med ämbetet som justitieombudsman var att få en tillsyn i medborgarnas intresse som var helt självständig i förhållande till den styrande makten. I likhet med JK skulle JO vara en åklagare med uppgift att ha tillsyn över domares och ämbetsmäns tillämpning av lagen. JO skulle bland annat verka för en enhetlig rättstillämpning och påtala oklarheter i lagstiftningen. Hans verksamhet skulle bedrivas genom inspektioner och handläggning av klagomål.

Till första justitieombudsman valdes Lars August Mannerheim, en erfaren ämbetsman och politiker. Mannerheims funktion blev främst att hjälpa fram en långsamt spirande rättsstat snarare än att vaka över fri- och rättigheter som då ännu inte fanns.

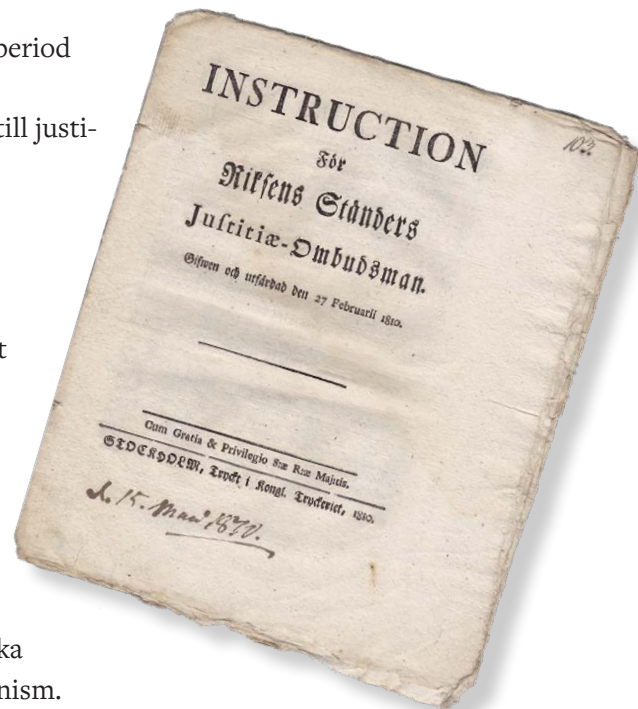
Till en början präglades JO:s roll av åklagarfunktionen. De ärenden som kom till JO lämnades antingen utan åtgärd eller ledde till åtal. JO kom så småningom att utveckla en praxis som innebar att ämbetet lät bli att åtala i ringa fall och i stället lät saken bero med en erinran.

Utvecklingen innebär att tyngdpunkten för JO-ämbetets roll successivt har blivit en vägledande och rådgivande funktion. Uppgiften att förebygga fel och att allmänt verka för en riktig rättstillämpning har kommit att få företräde framför åklagaruppgiften.

Några årtal i JO:s historia

- 1809** JO-ämbetet inrättas i och med 1809 års regeringsform.
- 1810** Den första justitieombudsmannen (JO) väljs, L.A. Mannerheim.
- 1915** En militieombudsman, MO, inrättas för att vaka över att missförhållanden inte brer ut sig inom landets krigsmakt.
- 1941** Ombudsmännens (JO & MO) valperiod utökas från ett till fyra år.
Regeln att endast män kan väljas till justitieombudsman tas bort.
- 1957** Kommunala myndigheter förs in under JO:s tillsyn.
- 1967** MO-ämbetet avskaffas och antalet justitieombudsmän utökas till tre stycken.
- 1975** Antalet justitieombudsmän utökas till fyra stycken.
- 2011** JO får ett särskilt uppdrag som nationellt besöksorgan, på engelska kallat National Preventive Mechanism.

JO-beslut

Resultatet av JO:s granskning dokumenteras i beslut eller protokoll där JO uttalar om en myndighet har handlat i enlighet med lagen eller inte.

Har en myndighet agerat felaktigt uttalar JO kritik. Kritiken kan riktas mot en myndighet eller en enskild tjänsteman. Runt 5 till 10 procent av JO:s anmälningar leder till kritik.

JO:s beslut är inte rättsligt bindande. Det betyder att den kritiserade myndigheten formellt sett inte behöver rätta sig efter JO:s kritik. I praktiken sker det dock nästan alltid. Ofta använder myndigheten JO:s uttalanden i arbetet med att förbättra interna rutiner och regler.

Opcat – uppdrag att förebygga omänsklig behandling

Utöver sitt ordinarie arbete att granska myndigheter har JO ett särskilt uppdrag att vara Sveriges nationella besöksorgan. Det innebär att JO regelbundet inspekterar platser där människor hålls frihetsberövade. Syftet är att förebygga förekomsten av grym, omänsklig eller annan förnedrande behandling eller bestraffning i Sverige.

Stater som har anslutit sig till det fakultativa protokollet till FN:s konvention mot tortyr och annan omänsklig behandling (Opcat) måste ha ett system på plats för att förebygga att det förekommer grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av människor som hålls frihetsberövade. Ett sådant system kallas för Nationellt besöksorgan, NPM (National Preventive Mechanism).

Ett nationellt besöksorgan har i uppgift att regelbundet besöka platser där människor är frihetsberövade och ge rekommendationer till ansvariga myndigheter om sådant som kan förbättras. Ett nationellt besöksorgan kan även lämna förslag och synpunkter till lagstiftarna i landet om sådant som rör behandlingen av och förhållanden för frihetsberövade.

Opcat-enheten besöker regelbundet svenska häkten, anstalter, arrester, förvar, SiS-hem samt psykiatriska tvångsvårdsklinker. Besöken genomförs på uppdrag av justitieombudsmännen och dokumenteras i ett protokoll eller en rapport.

Justitieombudsmännen

Det finns fyra justitieombudsmän. De är helt självständiga i sitt arbete och i sina beslut, ingen justitieombudsman kan påverka de andras ärenden.

ChefsJO Erik Nymansson

JO Katarina Pålsson

JO Thomas Norling

JO Per Lennerbrant

Justitieombudsmännen väljs av riksdagen var för sig för en period av sex år och kan väljas om. Varje ombudsman svarar för tillsynen inom sitt ansvars-

område. En av de fyra ombudsmännen är chefsjustitieombudsman. ChefsJO är administrativ chef för ämbetet och bestämmer inriktningen i stort av verksamheten.

Det finns inga formella kompetenskrav för justitieombudsmännen. I praktiken rekryteras ombudsmännen vanligen bland personer som har sådana kvalifikationer att de anses lämpliga som ledamöter i de två högsta domstolsinstanserna, Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen.

ChefsJO:s övergripande betraktelse av verksamhetsåret

I den ämbetsberättelse som överlämnades i november 2022 lyfte jag särskilt fram att antalet inkomna klagomålsärenden för första gången i myndighetens historia hade överskridit 10 000. Nu lite drygt två år senare uppgår antalet inkomna klagomålsärenden till nära 12 000. Under 2024 ökade antalet klagomål med 11 procent eller ca 1 200 klagomål. Aldrig i myndighetens historia har ökningen av antalet klagomål varit så stor. Den stora tillströmningen av klagomål har, som framgår nedan, fått effekter på bl.a. våra balanser, handläggningstider och antalet kritikbeslut, detta trots att vi löpande effektiviserar verksamheten.

På 1970-talet, när det beslutades att JO skulle ha fyra ombudsmän, kom det in ca 3 000 klagomål per år. I dag är den siffran fyrfaldigad. Om ökningstakten är densamma under innevarande årtionde som under de senaste tio åren, kan vi räkna med närmare 15 000 klagomål 2030. Det skulle innebära närmare 4 000 klagomål per ombudsman, lika många klagomål som fyra ombudsmän delade på så sent som vid millennieskiftet. Det kan noteras att enbart ökningen av antalet klagomål under 2024 motsvarade vad som låg på en ombudsman att ta sig an vid det skiftet.

Antalet klagomål ökar på bred front. Här kan det ändå vara på sin plats att särskilt nämna vissa stora områden. Inom Migration ser vi en ökning på 31 procent, och när det gäller Barn- och ungdomsvård uppgår ökningen till 14 procent. Viktigast att nämna är dock Kriminalvården. Antalsmässigt har det kommit in ca 400 fler klagomål än förra året. Det motsvarar en ökning med ca 20 procent, vilket är samma höga ökningstakt som under 2023. Antalet klagomål inom området har under året uppgått till ca 2 500. Det motsvarar cirka en femtedel av alla klagomål.

Förra året kunde jag berätta att vi 2023 avgjorde fler ärenden än någonsin. I år har vi avgjort ytterligare 800 ärenden. För ett år sedan kunde jag berätta att balanserna var lägre än på många år. I år har de dock ökat igen från ca 1 000 till

ca 1 200 ärenden. Det ska dock sägas att balanserna alltså är lägre än de var under åren som närmast föregick 2022.

Att hålla nere handläggningstiderna är viktigt för förtroendet för JO. Rimliga handläggningstider är något som människor med rätta förväntar sig av myndigheter; om det är några som känner till just detta är det vi på JO eftersom det är ett av de vanligast förekommande klagomålen mot myndigheter. Vi om några måste leva upp till förväntningar om en snabb handläggning, och vi kan inte med trovärdigheten i behåll kritisera myndigheter för att de är långsamma om vi själva dras med alltför långa handläggningstider.

Under de senaste åren har vi därför prioriterat att få ned handläggningstiderna i utredda ärenden. Vid utgången av 2021 uppgick antalet ärenden med en längre handläggningstid än ett år till 166. Motsvarande siffror för 2022 och 2023 var 64 respektive 46. Trots den stora klagomålsökningen har handläggningstiderna förbättrats ytterligare. Antalet ärenden som var äldre än ett år uppgick vid utgången av 2024 till 32 ärenden.

En annan fråga som kan vara av betydelse för förtroendet är antalet utredda ärenden. Alla klagomål kan naturligtvis inte utredas – långt därifrån – och det är inte heller JO:s uppgift. Det sammanlagda antalet beslut i utredda ärenden har under året minskat från ca 430 till ca 400.

Alla kurvor pekar som framgått inte åt rätt håll, men vi har ändå uppnått de flesta av våra interna verksamhetsmål. Det mål som vi inte har nått upp till är att 80 procent av de utredda ärendena avgörs inom ett år.

Den tillsyn som JO ägnar sig åt brukar beskrivas som extraordinär, dvs. det är en tillsyn som går utöver och kompletterar den ordinarie tillsynen. Detta är dock en sanning med modifikation. Inom viktiga områden såsom kriminalvård, polis, utlänningsärenden och socialförsäkring finns ingen ordinär tillsyn i Sverige, utan den rollen får JO i möjligaste mån axla. Jag har anledning att betona just ”i möjligaste mån” eftersom en extraordinär tillsyn aldrig kan ersätta en ordinär sådan. Andelen klagomål som avser sakområden utan ordinär tillsyn har under

senare år ökat, och 2024 utgör inget undantag. Med den ökningstakt vi har sett på framför allt kriminalvårdens område är det troligt att områden utan ordinarie tillsyn mycket snart står för majoriteten av klagomålen. Den fråga man redan i dag, men framför allt då, måste ställa sig är om beskrivningen av JO:s tillsyn som extraordinär kan anses rättvisande. Jag ser med tillfredsställelse att riksdagen på konstitutionsutskottets initiativ har beslutat om ett tillkännagivande till regeringen som tar sikte på dessa frågor.

Det kan här vara på sin plats att nämna att vi löpande gör prognoser om förväntat antal klagomålsärenden inom olika områden för att vid behov anpassa ombudsmännens ansvarsområden och byråchefernas och de övriga juristernas beredningsansvar. Det ökade antalet klagomål som rör Kriminalvården var en bidragande orsak till att vi den 1 januari 2024 gjorde vissa ändringar i ansvarsområdena med åtföljande förändringar i beredningsorganisationen. En annan orsak bakom dessa organisationsförändringar var en önskan att återgå till den tidigare ordningen att varje ombudsman har sin egen avdelning. Självfallet fick förändringarna inledningsvis negativa effekter på bl.a. våra balanser, handläggningstider och antalet kritikbeslut, men på sikt kan de förväntas ha positiva verkningar i dessa avseenden.

I likhet med all annan offentlig verksamhet måste JO hela tiden utveckla verksamheten för att säkerställa att vi på bästa sätt tar till vara resurserna. Detta har blivit särskilt viktigt för att möta den beskrivna klagomålsökningen. Ett led i detta är att vi ombudsmän under de senaste två åren i ökad utsträckning har delegerat till byråcheferna att fatta beslut i s.k. avskrivningsärenden, dvs. ärenden som skrivs av utan att ett skriftligt yttrande eller skriftliga upplysningar har inhämtats från berörd myndighet eller tjänsteman. Andelen sådana delegationsbeslut ökade från 10 procent 2021 till 45 procent 2023. Under 2024 permanentades en tidigare försöksverksamhet som har avsett delegation av avskrivningsbeslut till rättssakkunniga. Delegationen till rättssakkunniga har successivt ökat under året, och de har fattat beslut i ca 22 procent av alla avskrivningsärenden. Andelen avskrivningsbeslut som fattas av byråchefer och rättssakkunniga uppgår nu sammanlagt till ca 57 procent. Den ökade delegeringen kan skapa

utrymme för ombudsmännen att få mer tid för de ärenden som utreds. Detsamma bör gälla för byråcheferna sedan de rättssakkunniga har börjat fatta beslut i avskrivningsärenden, men faktiskt även för de rättssakkunniga som många gånger kan avstå från att föredra ett ärende för en annan beslutsfattare innan det kan avslutas.

Delegation till rättssakkunniga fyller även andra syften. Vi rekryterar assessorer från hovrätter och kammarrätter till tjänster som rättssakkunniga. De har tidsbegränsade anställningar och många återvänder sedan till domarbanan som ordinarie domare. Av många skäl är det viktigt att de under sin tid hos oss får goda utvecklingsmöjligheter. Vi har under året arbetat mycket med utvecklingsfrågor och ser att våra rättssakkunniga väljer att stanna ganska länge hos oss. Den genomsnittliga anställningstiden ökar. Vi har t.ex. uppdaterat våra riktlinjer för befordran och inrättat en betygsnämnd för att säkerställa att meritvärdet av att ha tjänstgjort hos JO är högt och rättvisande. En ny kompetensutvecklingspolicy och en chefs- och ledarskapspolicy har tagits fram för att höja oss ytterligare inom detta område. Det kan också nämnas att det tas fram en individuell utvecklingsplan för såväl varje rättssakkunnig som medarbetare i övrigt, och vi har ökat flexibiliteten vad gäller distansarbete. Under året har vi dessutom haft ett ambitiöst program med interna kunskapsseminarier. Ett skäl till att öka attraktionen i en rättssakkunnigtjänst hos JO är att det är viktigt för våra möjligheter till rekrytering i en tid när konkurrensen om denna arbetskraft hårdnar. Den kompetensutveckling som vi arbetat med bedömer vi kommer att öka attraktionen i en rättssakkunnigtjänst hos oss.

När det gäller frågan om kompetensförsörjning vill jag slutligen nämna att vi under året har inlett ett arbete för att möjliggöra för rättssakkunniga att arbeta hos JO men att ha Göteborg som verksamhetsställe. Från kammarrätten och hovrätten i Göteborg utbildas lite drygt 20 assessorer varje år. Vi tror på goda grunder att många av dessa skulle vara intresserade av att kunna bo kvar i Göteborgsområdet och samtidigt kunna meritera sig genom en rättssakkunnigtjänst hos oss. På detta sätt förbättras våra möjligheter till kompetensförsörjning samtidigt som vi kan bidra på ett positivt sätt till domarförsörjningen i Västsverige.

Kommunikation är viktigt för alla myndigheter men av olika skäl särskilt viktigt för JO. Ska våra beslut få genomslag måste myndigheter och enskilda få kunskap om dem. Det kan sägas att vi fattar vägledande beslut på liknande sätt som de högsta domstolarna. Dessa domstolar har glädjen av att domare runt om i landet aktivt söker efter information om nya avgöranden och ser till att praxisbildningen får genomslag i rättstillämpningen. Så enkelt har inte vi det. Vi måste på ett annat sätt vara aktiva i vår kommunikation. En tydlig och lättillgänglig kommunikation är också något som lyfts fram som ett av tre prioriterade områden i verksamhetsplanen för 2025 tillsammans med frågor om effektivitet och kompetensförsörjning.

När det gäller just kommunikationsfrågor kan jag nämna att vi under året bl.a. har tagit fram en kommunikationspolicy med tillhörande riktlinjer. Vi har även uppdaterat vår mediepolicy och även fortsatt att se över vår service till medierna och ytterligare anpassat oss till journalisters korta deadlines. Detta var ett arbete som påbörjades redan förra året. Medieexponeringen av våra beslut ökade med drygt 20 procent 2023 och har i år ökat med ytterligare 8 procent. Jag vill poängtera att det inte enbart är för att våra vägledande beslut ska nå ut som vi vill göra vårt bästa för att ge medierna ett så bra underlag som möjligt. Hur väl demokratin fungerar avgörs i stor utsträckning av medborgarnas kunskaper och tillgång till fakta, och det är därför viktigt att vi kommunicerar våra beslut på ett bra sätt.

Antalet inspektioner har nästan kommit upp till de nivåer som gällde före pandemin och det gäller även de inspektioner som genomförs inom ramen för vår Opcat-verksamhet. Även det internationella samarbetet har kunnat genomföras i planerad omfattning.

Slutligen vill jag nämna att vi tillsammans med Riksdagsförvaltningen har påbörjat ett arbete för att se över möjligheten att renovera den fastighet på Västra Trädgårdsgatan som vi hyr av riksdagen.

Ombudsmännens iakttagelser inom respektive ansvarsområde

ChefsJO Erik Nymansson

Mitt ansvarsområde omfattar bl.a. de allmänna domstolarna, de allmänna förvaltningsdomstolarna, försvaret, hälso- och sjukvården, utbildning och forskning samt skatt och folkbokföring. Till området hör också offentlig upphandling samt ett antal olika centrala myndigheter, t.ex. Finansinspektionen, Bolagsverket och Tillväxtverket. Sett till antalet anmälningar är chefsJO:s ansvarsområde i tillsynen, med drygt 2 000 ärenden, något mindre än de övriga ombudsmännens.

Jag har i ämbetsberättelsen tagit med tre beslut som innehåller kritik av domare. Dessa beslut visar enligt min mening att JO:s tillsyn över domstolarna, med den särskilda återhållsamhet som hänsynen till domstolarnas oberoende fordrar, fyller en viktig funktion i samhället.

Mitt allmänna intryck är att verksamheterna vid domstolarna i huvudsak fungerar väl men att många domstolar har problem med långa handläggningstider. Det senare är något jag har konstaterat efter klagomål som riktats mot Svea hovrätt (dnr 6332-2023) i ett brottmål. I sitt yttrande beskrev Svea hovrätt den besvärliga situationen i hovrätten när det gäller brottmål. En kopia av beslutet lämnades över till riksdagen, regeringen och Domstolsverket för kännedom. Ett annat exempel är beslutet i dnr 2485-2024, där Uddevalla tingsrätt kritiserades för långsam handläggning av ett

brottmål. Ett exempel på långsam handläggning av ett tvistemål är dnr 4254-2023, där en domare kritiserats för att hon dröjde närmare ett år med att meddela tredsdom.

Arbetssituationen vid våra domstolar är på många håll ansträngd. Det är viktigt att det vid domstolarna finns utrymme för en öppen och fri debatt om arbetsförhållandena, där även kritiska synpunkter kan framföras. I det sammanhanget kan beslutet i dnr 1286-2024 nämnas. Där kritiserades en hovrättspresident för att hon i samtal med yngre domare som undertecknat ett upprop om bl.a. domares ansträngda arbetssituation uttalat sig på ett sätt som inte är förenligt med det förbud mot repressalier som skyddar den som har använt sig av sin grundlagsskyddade yttrandefrihet.

Tillsynen över domare och domstolar innefattar också inspektioner och andra undersökningar. Under hösten inspekterade jag Värmlands tingsrätt och Förvaltningsrätten i Karlstad. Många mål visade sig ha blivit oacceptabelt gamla. På tingsrätten noterade jag detta både vad gäller brottmål och tvistemål medan det på förvaltningsrätten främst visade sig beträffande skatte- och socialförsäkringsmål. Det är för parterna mycket olyckligt när sådana mål inte avgörs inom skälig tid. Dessutom kan oskäligt långa handläggningstider riskera att skada förtroendet för domstolsväsendet.

När det gäller mitt ansvarsområde hälso- och sjukvård kan jag konstatera att antalet klagomål ligger kvar på betydligt högre nivåer än vad som gällde före pandemin. I mycket stor utsträckning handlar dock klagomålen om att man är missnöjd med själva den medicinska behandlingen eller bedömningen, något jag ytterst sällan har anledning att utreda. Inom den psykiatriska tvångsvården har jag dock under året haft anledning att utreda frågor (dnr 4763-2023, 7911-2023 och 10090-2023). När det gäller utbildning och forskning har klagomålen ökat något och jag har i denna ämbetsberättelse tagit med något beslut från detta område. Försvaret är alltså ett område med få klagomål.

Offentlighetsprincipen är central i den svenska rättsordningen och ett fundament i vår demokrati. Det är viktigt att myndigheter ser till att principen får genomslag. Av tradition har JO därför känt ett särskilt ansvar för att bevaka efterlevnaden av offentlighetsprincipen, och detta har varit en prioriterad fråga för mig. Klagomål som rör frågor om allmänna handlingars offentlighet är mycket vanligt förekommande. Jag har meddelat ett antal beslut som handlar om att myndigheter inte har klart för sig vissa grundläggande regler på området, såsom att man inte får efterfråga kontaktuppgifter som riskerar att åsidosätta den enskildes rätt att vara anonym eller att man ställt krav på att framställningar om att få ta del av allmänna handlingar ska göras enligt en särskild rutin, trots att det inte är förenligt med regleringen. I många fall har myndigheterna med anledning av klagomålen konstaterat att det finns behov av att se över de rutiner som tillämpas.

De vanligast förekommande klagomålen handlar dock om senfärdighet vid utlämnande av allmänna handlingar. JO har ställt höga krav på skyndsamhet vid sådant utlämnande. I ett flertal beslut har det uttalats att ett besked i en utlämnandefråga normalt bör lämnas samma dag som framställningen gjordes men att någon eller några dagars fördröjning kan godtas om det är nödvändigt för att ta ställning till om handlingarna får lämnas ut.

Vi brukar få ganska tydliga signaler om en myndighet rent allmänt har problem med att leva upp till dessa krav. Som exempel på detta kan nämnas att det redan under 2023 började komma in många klagomål mot Inspektionen för vård och omsorg (IVO). Jag valde att utreda en av anmälningarna, vilket ledde till kritik från min sida om att IVO inte hade handlagt framställningar med den skyndsamhet som krävs. Sedan beslutet meddelades har klagomålen mot IVO fortsatt att komma in. Under våren meddelade jag ytterligare ett beslut och jag kunde utifrån de två fall som var föremål för min prövning konstatera att IVO inte var i närheten av att leva upp till skyndsamhetskra-

vet (dnr 9993-2023). Handläggningstiderna uppgick i de fallen till cirka två respektive sex veckor.

I september genomförde jag en inspektion av IVO (dnr 7576-2024). Syftet med inspektionen var att följa upp vilka åtgärder IVO hade vidtagit med anledning av den kritik som jag tidigare uttalat. Jag kunde konstatera att IVO fortfarande inte uppfyllde grundlagens krav på skyndsamhet. Att myndigheten hanterar ett mycket stort antal framställningar – uppskattningsvis ca 12 000 per år – innebär inte att kraven på myndigheten kan sättas ned. Jag kunde också konstatera att de stora problemen ligger på en strukturell nivå. För att lösa dessa problem krävs en förbättrad styrning och ledning. Jag underströk att IVO måste se till att skyndsamhetskravet får genomslag i frågor om t.ex. bemanning och organisatorisk uppbyggnad men även vid valet av tekniska lösningar.

Denna inspektion är också ett exempel på hur vi arbetar på JO. Ser vi genom en fortsatt ström av klagomål att en myndighet inte har kommit till rätta med sina problem trots kritikbeslut från vår sida ligger det nära till hands att vi genomför en inspektion.

För att illustrera detta förfaringssätt har jag valt att i ämbetsberättelsen ta med ett ytterligare exempel. Sedan jag inom loppet av ett halvår meddelat två kritikbeslut mot Skatteverket och dess registrering av bouppteckningar (dnr 120-2023 och 998-2023) genomförde jag en inspektion på den största av Skatteverkets tre enheter för sådan registrering (dnr 4070-2024). Skatteverket har en skyldighet såväl att se till att en bouppteckning förrättas och lämnas in som att registrera den. Jag kunde konstatera att Skatteverket i praktiken tycks ha begränsat sitt ansvar till att endast avse registrering av bouppteckningar. Det visar sig bl.a. genom att Skatteverket sällan vidtar några effektiva åtgärder om en bouppteckning inte kommer in i rätt tid utan i stället nedprioriterar ärendet. Det fanns drygt 17 300 s.k. nedprioriterade

ärenden i hela landet. Hanteringen av dessa ärenden är djupt otillfredsställande och i strid med bl.a. 9 § förvaltningslagen. Jag kunde också konstatera att kötiden, dvs. tiden från det att en bouppteckning kommer in till dess att ärendet tilldelas en handläggare, har förkortats men alltjämt är för lång. Protokollet lämnades över till regeringen för kännedom.

Jag avslutar med att nämna att vägledande beslut på det förvaltningsrättsliga området alltid har varit en viktig uppgift för JO. För egen del kan jag nämna ett beslut som rör 11 och 12 §§ förvaltningslagen (dnr 8914-2022) och ett beslut där jag utvecklar min syn på när myndigheters beslut bör fattas i skriftlig form (dnr 10090-2023).

JO Katarina Pålsson

Min tillsyn har omfattat Kriminalvården och övervakningsnämnderna, Kronofogdemyndigheten, överförmyndarväsendet samt organ inom kultursektorn såsom museer och bibliotek, Riksarkivet, Riksantikvarieämbetet och Myndigheten för press, radio och tv.

Tidigare hade jag också tillsynsansvar för bl.a. de allmänna domstolarna och jag behöll ett par sådana ärenden vid en omorganisation årsskiftet 2023/24. Ett ärende avsåg mitt initiativ att granska Domstolsverkets införande av ett nytt verksamhetsstöd för tingsrätterna, Digitalt brottmålsavgörande (DiBa). Undersökningen var särskilt inriktad på hur systemet tillgodosåg domstolarnas självständighet enligt regeringsformen och intresset av rättssäkerhet. Det är naturligtvis helt centralt att de digitala lösningar som en myndighet väljer är förenliga med relevant rättslig reglering och att verktyg som tillhandahålls just domstolarna utformas med iakttagande av grundläggande principer i en rättsstat. Dessvärre visade det sig att DiBa var behäftat med flera fel och brister, en del mycket allvarliga, när Domstolsverket lanserade systemet i oktober 2022 och en del kvarstod vid min granskning. Det förekom t.ex. att verksamhetsstödet gjort det svårt för den enskilda domaren att utforma domen rättsligt korrekt och språkligt begripligt. Systemet var inte heller riktigt anpassat för att hantera de större brottmålen. Jag bedömde att det fanns situationer där DiBa inneburit uppenbara svårigheter för den ansvariga domaren att formulera det domslut som rätten hade bestämt, och enligt mig hade systemet inte gett domaren fullgoda förutsättningar att utöva sitt ämbete. Vidare menade jag bl.a. att det var ytterst tveksamt om Domstolsverket hade tillhandahållit domstolarna det administrativa stöd och den service som ingår i verkets uppgift. Beslutet finns med i sin helhet i ämbetsberättelsen.

Under året avslutade jag ett fokus som jag en tid haft i min tillsyn över Kriminalvården, nämligen intagnas kontakter med omvärlden. Några beslut presenterade jag redan förra året. Jag tar visserligen fortfarande emot en hel del anmälningar som rör enskilda häktens och anstalters hantering av framför allt intagnas försändelser och det finns några utestående ärenden där jag har tagit initiativ för att behandla de aktuella frågorna. Det finns alltså anledning att återkomma till saken, men i ämbetsberättelsen återges nu bl.a. en kartläggning av hur Kriminalvården förmår upprätthålla rätten för intagna att ta emot besök. Inte helt oväntat har det mycket ansträngda belägningsläget haft en negativ inverkan även på detta område. Kriminalvården har tagit besöksrum i anspråk för att inkvartera fler och fler intagna. Det visade sig t.o.m.

att en anstalt sedan några år arrangerade vissa besök i sin sporthall för ett antal intagna och deras anhöriga samtidigt. Utvecklingen ger skäl till oro.

På grund av den stora platsbristen inom Kriminalvården har myndigheten beslutat att intagna ska dela celler i betydligt större omfattning än tidigare, och det gäller i såväl befintliga som nybyggda lokaler. Det här gav mig skäl att besluta om en särskild inspektionsserie för att undersöka vilka konsekvenser och risker dubbelbeläggning i häkte och anstalt kan få för dessa frihetsberövade personer. Under året som gick genomfördes elva inspektioner. Inget verksamhetsställe kände till besöket i förväg. Undersökningen har ägt rum inom ramen för JO:s särskilda Opcat-uppdrag, som grundar sig på Sveriges åtagande enligt FN:s antitortyrkonvention och tilläggsprotokoll. Syftet med den verksamheten är att arbeta förebyggande och analysera omständigheter som kan innebära risker för tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Två rapporter med redovisningar av inhämtade uppgifter, inte minst från samtal med de intagna, och andra iakttagelser samt mina rekommendationer kommer att publiceras i början av 2025 – en rapport avser förhållandena inom häktesverksamheten och en desamma inom anstaltsverksamheten.

Även i min klagomålshantering beträffande Kriminalvården har jag under det senaste året haft ett visst fokus på dubbelbeläggningen. De ärendena har varit mer inriktade på rättsliga frågeställningar. Flera av dessa beslut finns på JO:s webbplats, några dessutom i ämbetsberättelsen.

JO:s tillsyn förutsätter att myndigheterna och enskilda befattningshavare medverkar i utredningen av ett ärende. Jag förväntar mig därför att den myndighet som är föremål för en granskning gör det som är möjligt för att klarlägga sakförhållandena, exempelvis genom att gå igenom alla relevanta dokument och inhämta information från samtliga befattningshavare som kan bidra till myndighetens egen undersökning. Den grundlagsreglerade

skyldigheten i 13 kap. 6 § regeringsformen för den som står under JO:s tillsyn att lämna upplysningar och yttranden innebär att en enskild tjänsteman inte kan avstå från att lämna uppgifter som kan ha betydelse och han eller hon måste dessutom sanningsenligt beskriva sina tjänsteåtgärder och sitt handlande. Det är vidare självklart att jag eller JO:s medarbetare ska få prata enskilt med frihetsberövade. Det här har jag fått anledning att ta upp vid några tillfällen under det gångna året och beslut med sådana uttalanden från min sida redovisas längre fram.

I sin verksamhet ska såväl domstolar som förvaltningsmyndigheter liksom andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saklighet och opartiskhet. I mitt uppdrag som JO ska jag särskilt vaka över att denna objektivitetsprincip följs. Principen aktualiseras i en mängd olika frågeställningar och rättsliga sammanhang, också när en myndighet informerar eller kommunicerar via sociala medier. I ett fall granskade jag ett inlägg som ett bibliotek hade gjort på en sådan plattform. Enligt inlägget kunde utgallrade böcker hämtas gratis och det illustrerades med en bild på böcker av en och samma författare. Informationen kunde enligt min mening uppfattas som en reaktion på åsikter som författaren hade gett uttryck för i media. Jag kom fram till att publiceringen inte var förenlig med objektivitetsprincipen och att den dessutom var ägnad att skada allmänhetens förtroende för biblioteksverksamheten. Det går att läsa beslutet i årets ämbetsberättelse. Objektivitetsprincipen är alltså en grundbult i vår rättsordning och jag kommer det närmaste året att ha ett särskilt fokus på efterlevnaden i de olika offentliga verksamheter som omfattas av min tillsyn.

JO Thomas Norling

De frågor som ligger inom mitt ansvarsområde rör socialförsäkringen och socialtjänsten, inklusive tvångsvården av missbrukare och unga. Min tillsyn omfattar även de ärenden som gäller tillämpningen av lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade samt arbetsmarknadsärendena.

I tillsynsverksamheten får vi ombudsmän en god kännedom om myndigheter och deras verksamhet, men också om de problem och utmaningar som de har med att varje dag leva upp till de krav som ställs på dem. Den kunskapen får vi inte bara genom klagomålshanteringen utan också vid våra inspektioner.

Under det aktuella verksamhetsåret har jag oftare än tidigare iakttagit att flera myndigheter inom mitt ansvarsområde hänvisat till sina svårigheter att bedriva en verksamhet som uppfyller kraven på god förvaltning. Brister och fel förklaras av otillräckliga resurser och arbetsanhopning. De framhåller även att de har svårt att skaffa den kompetens som verksamheten förutsätter för att kunna vara både effektiv och rättssäker. Det väcker frågor om vad det är som skapar förtroende hos allmänheten för de myndigheter som jag granskar. Det får mig också att fundera på hur mina uttalanden i tillämpningsfrågorna ska kunna få genomslag och bidra bättre till en kvalitetsökning i myndighetsutövningen. På samma gång som enskilda kan ha befogat höga förväntningar på myndigheternas handläggning av ärenden kan deras åtgärder mot enskilda vara både mycket ingripande och integritetskänsliga. I klagomålshanteringen har det förekommit åtskilliga exempel på att myndigheterna inte alltid klarat av att agera så korrekt och förtroendefullt som det förväntas av dem.

Gemensamt för flera av de stora myndigheter som är föremål för min tillsyn är att de betalar ut ersättningar från välfärdssystemen. Det gäller t.ex. Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten. Även arbetslöshetskassorna

har en viktig uppgift här. Arbetslöshetsförsäkringen fyller materiellt sett samma syfte som övriga traditionella socialförsäkringar, nämligen att ersätta inkomstbortfall. Besluten i ärenden om sådana ersättningar har en mycket stor betydelse för enskildas liv och ekonomi. Det är därför viktigt att arbetslöshetskassorna inte brister i tillgänglighet och service och att de handlägger sina ärenden så snabbt som möjligt utan att rätts säkerheten eftersätts (dnr 6693-2023 och 6944-2023).

Även under det här verksamhetsåret har jag haft anledning att upprepa min tidigare kritik om att myndigheterna i många fall handlägger sina ärenden alltför långsamt eller att grundläggande förvaltningsrättsliga bestämmelser frångås medvetet eller inte tillämpas korrekt (dnr 10065-2023). Det har också hänt att jag varit kritisk därför att en myndighet vidtagit åtgärder som helt saknat lagstöd. I sådana situationer förstår jag att allmänhetens tilltro till myndig-

heternas förmåga att agera rättssäkert sviktar. Det är särskilt allvarligt när ärendena gäller barn och unga och det finns påtagliga skyddsaspekter.

En stor del av den kritik som jag behövt rikta mot myndigheterna under året har avsett landets socialnämnder (se t.ex. dnr 4795-2023 och 4879-2023). Jag har också kritiserat Statens institutionsstyrelse (SiS) för myndighetens inblandning i ett ärende där ett elvaårigt barn suttit frihetsberövad på ett särskilt ungdomshem under 13 dagar utan laglig grund (dnr 3348-2023). I ett annat ärende har jag uttalat mig om lagligheten i SiS åtgärd att låta intagna som är föremål för ett beslut om vård i enskildhet vistas tillsammans med andra intagna utan att beslutet först upphävs (dnr 1469-2023).

Under året har jag också uppmärksammat vissa företeelser i förvaltningen som tidigare inte varit lika tydliga i min tillsyn. Det gäller ärenden där myndigheten i fråga haft svårigheter att korrekt tillgodose de rättigheter som personer med funktionsnedsättning tillförsäkrats i lagstiftningen (se t.ex. dnr 5149-2023, 6938-2023 och 7354-2023). I andra ärenden har myndigheterna visat en oförmåga i vissa fall att tillräckligt beakta skyddet för enskildas personliga integritet. Det här är frågor som jag kommer att bevaka i mitt fortsatta tillsynsarbete.

I min tillsyn har jag vid upprepade tillfällen kritiserat t.ex. socialnämnder för att ha gjort hembesök utan att det funnits rättsliga förutsättningar för det (dnr 9539-2023). Här är integritetsskyddsaspekterna påtagliga. Jag har även i år haft svårt att förstå att socialnämnderna i de situationer som varit aktuella inte haft en större kunskap om att socialtjänstens insatser ska bygga på respekt för människors medbestämmanderätt och integritet och hur de kraven i socialtjänstlagen ska omsättas i praktiken.

I två beslut som gällde Försäkringskassans kontrollutredningar kunde jag konstatera att också den myndigheten brustit på olika sätt i sin hänsyn till den enskildes personliga integritet. Försäkringskassan har i uppgift att

kontrollera och, inom ramen för de befogenheter som utredningsskyldigheten ger myndigheten, utreda ärenden där den av olika skäl misstänker att en enskild har fått eller försökt få ersättning utan att ha rätt till det. För att den enskildes personliga integritet inte ska kränkas genom utredningsåtgärderna krävs det bl.a. att Försäkringskassan beaktar den allmänna proportionalitetsprincip som kommer till uttryck i 5 § förvaltningslagen. Den innebär att Försäkringskassan innan den väger olika intressen mot varandra måste ta ställning till om den åtgärd som den anser sig behöva vidta i kontrollutredningen uppfyller principens krav på lämplighet och nödvändighet.

I det ena fallet (dnr 8143-2023) framkom det att Försäkringskassan inlett en kontrollutredning efter att ha fått uppgifter om att en enskild som uppbar sjukpenning samtidigt ägnade sig åt bl.a. försäljning i en omfattning som medförde att rätten till sjukpenning kunde ifrågasättas. Jag kritiserade Försäkringskassan därför att myndigheten i samband med utredningen hade ställt frågor till flera privatpersoner utan att det behövdes och åtgärden därför utgjorde ett omotiverat integritetsintrång. I det andra fallet (dnr 4013-2023) gjordes ett oanmält hembesök i en kontrollutredning om assistansersättning. Jag uttalade att Försäkringskassan borde ha föränmält besöket för att undvika att den enskilde kände sig tvungen att släppa in myndighetens personal i sin bostad. Av dokumentationen i ärendet kunde man inte dra slutsatsen att samtycke hade hämtats in från den enskilde. Tvärtom antydde dokumentationen att handläggarna uppträdde på ett sätt som gav den enskilde intrycket att hon inte hade något annat val än att acceptera att de gick in i bostaden.

Jag har även tidigare år kritiserat Försäkringskassan för att inte göra sina kontrollutredningar med tillräcklig noggrannhet och med den hänsyn till de enskildas integritet som krävs. Även detta är något som jag kommer att bevaka i mitt fortsatta tillsynsarbete.

JO Per Lennerbrant

Min tillsyn omfattar alltjämt bl.a. allmänna åklagare, polis- respektive tullväsendet, utlänningsärenden vid Migrationsverket och kommunal förvaltning som inte är specialreglerad. Ansvarsområdet utökades den 1 januari 2024 med bl.a. plan- och byggnadsväsendet samt frågor som rör miljö- och hälso- skydd. Tillsynen har bedrivits genom prövning av klagomål, granskningar efter egna initiativ och inspektioner på plats hos myndigheterna. Flera av de granskningar jag nämner nedan är intagna i ämbetsberättelsen.

Som jag nämnt tidigare är de frågeställningar som aktualiseras ofta av dagsaktuell karaktär och speglar därför vår samtid. Även händelser utanför Sveriges gränser gör avtryck i tillsynsverksamheten.

JO som kontrollorgan och övervakare av grundläggande rättigheter är en viktig del i skyddet av rättsstaten och värnandet av dess principer. Rollen är fastlagd i grundlag och har en lång tradition i Sverige. Även på en europeisk nivå lyfts betydelsen av JO:s tillsyn för skyddet av rättsstaten, se t.ex. kommissionens meddelande 2024 års rapport om rättsstatsprincipen – Situationen i fråga om rättsstatsprincipen i EU (COM(2024) 800).

För att JO ska kunna fullgöra sitt grundlagsfästa tillsynsuppdrag är ett korrekt och fullständigt beslutsunderlag en förutsättning. De som står under JO:s tillsyn är därför skyldiga att lämna de upplysningar och yttranden som JO begär (13 kap. 6 § regeringsformen). Bestämmelsen innebär en skyldighet för myndigheter och enskilda tjänstemän att biträda JO i en utredning. Konstitutionsutskottet har uttalat att det är av stor vikt att denna grundlagsfästa skyldighet alltigenom följs (bet. 2023/24:KU11 s. 18).

Jag har då och då funnit anledning att betvivla att myndigheter och tjänstemän fullt ut uppfyllt sin skyldighet att biträda JO i en utredning. Jag har under året sett skäl att redovisa min syn på vad som följer av den nämnda

bestämmelsen samt att i ett par beslut påminna om detta (dnr 5614-2023 och bl.a. 2478-2023).

Ett problemområde för rättsstaten är risken för infiltration hos myndigheter och överlag inom statlig och kommunal förvaltning. Detta aktualiseras på olika sätt i min tillsyn. Jag har haft anledning att granska beredskapen att stå emot externa påtryckningar och hantera interna brister när det gäller kravet på objektivitet och risker för jäv. Statskontoret har pekat på kommunal tillståndsverksamhet som en riskzon (Statskontoret [2023], Nya utmaningar och gamla problem – Om korruption i kommuner och regioner, 2023:13). Bland annat mot den bakgrunden har jag inspekterat tillståndsenheten för serveringstillstånd i Stockholms stad (dnr 2198-2024). Frågeställningar av detta slag är också något som jag tagit upp med myndighetsledningar i samband med

inspektioner, bl.a. av Länsstyrelsen i Dalarnas län (dnr 8378-2024 m.fl.). Jag har tidigare även haft anledning att uttala mig om de rättsliga möjligheterna att göra s.k. bakgrundskontroller (JO 2023 s. 512, dnr 7143-2022). Frågan om bakgrundskontroller har efter mitt beslut blivit föremål för en utredning som redovisats till ansvarigt statsråd.

Det är i detta sammanhang naturligt att lyfta fram regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet (1 kap. 9 §). Det tillhör mitt kärnuppdrag att se till att de som står under JO:s tillsyn följer dessa föreskrifter. Objektiviteten i tjänstemannarollen är grundläggande för rättsstaten och måste genomsyra all offentlig verksamhet. Vikten av att uppmärksamma risker för en oriktig rättstillämpning och att kunna uttala sig om brister i den egna verksamheten, även i medier, utan risk för repressalier, har belysts i ett beslut (dnr 1180-2023).

Legalitetsprincipen innebär att all maktutövning ska vara grundad på lagar eller andra föreskrifter. En myndighet får alltså endast vidta åtgärder som har stöd i rättsordningen. Jag får ofta anledning att komma in på frågor om legalitetsprincipen särskilt i ärenden som rör användning av tvångsmedel av olika slag, t.ex. vid beslut av åklagare eller vid Polismyndigheten respektive Tullverket. Under året har jag på eget initiativ genomfört två större granskningar med utgångspunkt i legalitetsprincipen. Den ena gällde Försvarsmaktens (militärpolisens) rättsliga förutsättningar att bedriva brottsutredningar (dnr 7917-2023). Den andra gällde Tullverkets användning av vissa tvångsåtgärder i samband med kontroller vid den inre gränsen (dnr 1666-2024). I båda fallen blev min slutsats att åtgärder vidtagits som saknade nödvändigt stöd i författning.

När det gäller Migrationsverket fortsätter det att komma in många klagomål till JO om långa handläggningstider. Jag har återkommande granskat verkets handläggningstider, så även i år (dnr 8819-2023 m.fl.). I förra ämbetsberät-

telsen redovisade jag en inspektion av ett av Migrationsverkets förvar. Det kom fram allvarliga brister i personalens kompetens och bemötande av de intagna. Jag har därför i år gjort en uppföljande inspektion av förvaret (dnr O 2-2024). Jag kunde konstatera att situationen förbättrats men att mer behövde göras. Jag noterade också att förvaret stod inför betydande utmaningar i det att antalet platser skulle utökas samtidigt som förvaret hade svårt att rekrytera och utbilda personal.

För Polismyndigheten finns ingen fristående ordinarie tillsynsmyndighet för exempelvis den brottsbekämpande verksamheten. Trots att JO:s tillsyn är extraordinär medför detta förhållande att många enskilda vänder sig till JO med klagomål på myndigheten. Klagomålen har stor spännvidd. Eftersom det i mitt uppdrag ligger att särskilt se till att det inte görs intrång i enskildas grundläggande fri- och rättigheter avser många av mina granskningar polisens särskilda befogenheter att använda våld och tvång. Även Polismyndighetens förmåga att svara upp mot berättigade anspråk på tillgänglighet och att snabbt ta upp brottsanmälningar har granskats. Frågor av det senare slaget har stor betydelse för förtroendet inte bara för Polismyndigheten utan också för rättsstaten i stort (dnr 2683-2023 och 2690-2023).

Under året har jag också genomfört en serie inspektioner av Polismyndighetens arrestverksamhet. Bakgrunden är den ansträngda beläggningssituation i arresterna som beskrivits i bl.a. medier och inkomna klagomål till JO. Granskningen är främst inriktad på den fysiska miljön, bemanningen av arresten och bemötandet av intagna. Situationen för frihetsberövade barn har varit en fråga som jag fortsatt att ägna särskild uppmärksamhet (se även min redogörelse i JO 2023 s. 328, dnr O 12-2023). Jag kan få anledning att återkomma med en redovisning av inspektionerna i nästa års ämbetsberättelse.

Sammanfattningar av JO-beslut

Arbetsmarknad	33
Domstolar	35
Försvaret	37
Hälso- och sjukvård	38
Kommunikationsområdet	40
Kriminalvård	40
Offentlighet och sekretess samt yttrande- och tryckfrihet	47
Polis, åklagare och tull	48
Skatt och folkbokföring	52
Socialförsäkring	53
Socialtjänst	57
Socialtjänstlagen	57
Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)	59
Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)	61
Utbildning och forskning	62
Utlänningsärenden	63
Övrigt	64

Sammanfattningar av JO-beslut

Följande är sammanfattningar av ett urval av JO-beslut under perioden 1 januari 2024 till 31 december 2024.

Arbetsmarknad

Den som önskar få kopior av allmänna handlingar skickade till sig måste vara beredd på att behöva lämna uppgifter som innebär att anonymiteten efterges

Efter att en enskild begärt att få kopior av allmänna handlingar skickade till sig informerade Arbetsförmedlingen den enskilde om att han behövde lämna sitt personnummer för att myndigheten skulle kunna ta betalt för kopiorna och sedan skicka dem till honom.

JO konstaterar att en myndighet som ska ta betalt för kopior av allmänna handlingar i normalfallet behöver vissa uppgifter, t.ex. ett personnummer, för att kunna administrera betalningen och skicka kopiorna till den enskilde. Detta innebär att en enskild som önskar få kopior av de allmänna handlingarna skickade till sig måste vara införstådd med att det vanligtvis innebär att han eller hon behöver lämna uppgifter som leder till att anonymiteten efterges. Det får emellertid inte finnas någon oklarhet som kan bidra till att den enskilde får den felaktiga uppfattningen att de uppgifter som begärs är en förutsättning för att han eller hon ska få ta del av handlingarna. Det ska stå klart att kravet enbart är knutet till

den enskildes begäran om att få handlingarna skickade till sig och för att myndigheten ska kunna fakturera avgiften. Om den enskilde väljer att inte efterge sin anonymitet behöver han eller hon besöka myndigheten för att där betala för de kopior som efterfrågats. JO understryker att myndigheten måste informera den enskilde om hur det förhåller sig och varför uppgifterna behövs och begärs samt att det finns alternativ för det fall han eller hon inte vill lämna sina uppgifter. Myndigheten ska lämna informationen om alternativa sätt att betala redan i samband med att den enskilde underrättas om att det tas ut en avgift för kopior. [Dnr 2541-2023]

Arbetsförmedlingen får kritik för att ha begärt att en enskild legitimerar sig för att få del av allmänna handlingar och för att inte ha lämnat ut handlingarna tillräckligt skyndsamt

En enskild begärde hos Arbetsförmedlingen att få ta del av vissa allmänna handlingar. Under handläggningen av utlämnandet gav Arbetsförmedlingen besked om att den enskilde på grund av sekretess behövde besöka myndighetens kontor och legitimerar sig för att sedan få del av handlingarna på plats. Något besök blev inte av och den enskilde informerades i stället om att handlingarna skulle sekretessprövas och skickas till henne. Det gjorde de emellertid

inte och den enskilde underrättades om att det berodde på att myndigheten bl.a. behövde försäkra sig om att sekretessreglerna hade följts. Arbetsförmedlingen bedömde därefter att handlingarna inte omfattades av sekretess och skickade dem sedan till den enskilde. Det hade då gått ungefär tre månader sedan den enskildes framställan om utlämnande kom in till myndigheten.

JO är kritisk mot att Arbetsförmedlingen lämnat olika besked om hur och när handlingarna skulle lämnas ut. Myndigheten har enligt JO också uttryckt sig på ett sådant sätt att den enskilde kunde få uppfattningen att hon behövde besöka huvudkontoret och legitimera sig för att få del av handlingarna. Den efterföljande hanteringen visar att det inte fanns lagligt stöd för ett sådant krav. Arbetsförmedlingen kritiserar för detta och för att inte ha lämnat ut handlingarna med tillräcklig skyndsamhet.

Avslutningsvis påminner JO om att det inte finns något lagligt stöd för en myndighet att anvisa den enskilde att göra sin framställan om utlämnande av allmän handling på ett visst sätt, t.ex. till en särskild e-postadress eller genom att fylla i ett särskilt formulär. [Dnr 3055-2023]

Två arbetslöshetskassor får kritik för att inte ha tillhandahållit en fullgod service

Under 2023 kom det in flera anmälningar till JO som handlade om tillgänglighet och service hos a-kassor. JO har valt att utreda två av dem och att främst göra generella uttalanden.

Både Unionens och Kommunalarbetarnas arbetslöshetskassa har haft problem med hög arbetsbelastning och långa handläggningstider

under en längre period, vilket har medfört att de bl.a. har begränsat tillgängligheten via telefon för att frigöra resurser till ärendehandläggningen.

JO uttalar att det är a-kassornas uppgift att se till att det finns en beredskap både för att besvara samtal och skriftliga meddelanden och för att handlägga ärenden inom en rimlig tid. JO anser att det saknades sådana speciella omständigheter under den granskade perioden som gör att de krav som normalt ställs på en a-kassas tillgänglighet och service tillfälligt kunde sättas åt sidan. En fullgod tillgänglighet och service skulle därför ha tillhandahållits av arbetslöshetskassorna under den perioden.

JO uttalar också att det är viktigt att en a-kassa är både nåbar och anträffbar via telefon, vilket innebär att väntetiderna ska vara rimliga, att en stor andel av samtalen ska besvaras och att telefontiderna ska vara tillräckliga. JO konstaterar att a-kassorna inte nådde upp till detta under den granskade perioden. A-kassorna har dessutom begränsat möjligheten att få prata med ordinarie handläggare och att få svar på frågor om specifika ärenden via telefon. Med anledning av det uttalar JO att den som kontaktar en a-kassa via telefon måste kunna förvänta sig att få svar på frågor om ett enskilt ärende och inte enbart allmänna frågor. Det är inte heller godtagbart att hänvisa enskilda som har vissa frågor att ta kontakt på annat sätt än via telefon. [Dnr 6693-2023]

En person med funktionsnedsättning har trots påstötningar stått utan hjälp och stöd från Arbetsförmedlingen

En kvinna anmälde sig som arbetssökande hos

Arbetsförmedlingen i mars 2022. Redan vid inskrivningen antecknades att hon hade en synnedsättning som gjorde att hon behövde mycket stöd för att kunna finna, få och behålla en anställning. Vidare antecknades att det fanns registrerade medicinska underlag. Trots att kvinnan kontaktade myndigheten vid flera tillfällen för att påtala sitt behov av hjälp och stöd vidtogs inga konkreta åtgärder i ärendet. Först i november 2022 fick hon komma på ett möte och en funktionsnedsättningskod registrerades. I januari 2023 togs koden bort trots att det sannolikt fanns tillräckliga medicinska underlag. Det dröjde sedan till november 2023 innan kvinnan fick komma på ett möte med en synspecialist och bedömningen gjordes att det fanns underlag för en ny registrering. JO konstaterar att kvinnan stått utan hjälp och stöd under alldeles för lång tid och uttalar att Arbetsförmedlingen redan i samband med inskrivningen och löpande under handläggningstiden, borde ha övervägt vilka åtgärder myndigheten behövde vidta för att uppfylla sin service- och utredningsskyldighet.

Arbetsförmedlingen fattade också en rad sanktionsbeslut eftersom kvinnan inte hade lämnat in sina aktivitetsrapporter till myndigheten. JO uttalar att Arbetsförmedlingen givet vetskapen om funktionsnedsättningen, redan vid inskrivningen borde ha informerat henne om möjligheten att aktivitetsrapportera muntligt. Enligt JO bör Arbetsförmedlingen i regel överväga att ta kontakt med en arbetssökande som inte rapporterat i tid, vilket inte skedde i detta fall.

JO kritiserar Arbetsförmedlingen för bristerna i handläggningen. [Dnr 6938-2023]

Domstolar

Uttalanden om den tid inom vilken en tredskodom bör meddelas. Även kritik mot en tingsrättsdomare för dröjsmål med att meddela tredskodom

Svaranden i ett förenklat tvistemål delgavs stämningsansökan med föreläggande om att lämna svaromål inom viss tid vid tredskodomsäventyr. När fristen löpt ut hade det inte kommit in något svaromål och det fanns förutsättningar att meddela tredskodom. Tingsrätten dröjde närmare ett år med att meddela tredskodom och vidtog under denna period inte heller i övrigt några handläggningsåtgärder. ChefsJO konstaterar att en sådan tidsutdräkt med att meddela tredskodom inte under några förhållanden är godtagbar och att den ansvariga domaren därför förtjänar kritik.

I beslutet gör chefsJO vidare vissa allmänna uttalanden om tidpunkten för en tredskodoms meddelande. ChefsJO konstaterar att det inte är föreskrivet i lag när en tredskodom på handlingarna ska meddelas men att det finns flera skäl till att en sådan dom ska meddelas så snart som möjligt. Förutom att det bl.a. följer av lag att en rättegång ska genomföras inom skälig tid framgår det av Högsta domstolens praxis gällande återställande av försutten tid att ett tredskodomsföreläggande förlorar sin verkan som en underrättelse om tidpunkt för domens meddelande, om domen inte meddelas relativt kort tid efter det att tidsfristen löpt ut. Mot den bakgrunden och bl.a. med beaktande av vad som gäller för domar i vissa andra fall bör en tredskodom på handlingarna enligt chefsJO:s mening normalt meddelas

inom någon vecka från det att målet är klart för avgörande. [Dnr 4254-2023]

JO:s granskning av Domstolsverkets införande av verksamhetsstödet Digitalt brottmålsavgörande (DiBa)

I det här ärendet har JO utrett Domstolsverkets införande av det nya verksamhetsstödet för tingsrätternas brottmålshantering, DiBa. JO uttalar kritik i flera avseenden.

Enligt JO var DiBa vid driftsättningen behäftat med flera fel och brister. Några är anmärkningsvärda och vissa är ännu inte åtgärdade. JO bedömer att det finns situationer där DiBa har inneburit uppenbara svårigheter för den ansvariga domaren att formulera det domslut som rätten har bestämt, och enligt henne har systemet inte gett domaren fullgoda förutsättningar att utöva sitt ämbete.

Granskningen har visat att det funnits speciella utmaningar för tingsrätterna i de större brottmålen, dvs. mål med många brottsmisstankar och längre förhandlingstid. JO menar att ett verksamhetsstöd bör ta höjd bl.a. för att en dom kan behöva skrivas under tidspress och att det är mycket otillfredsställande att Domstolsverket lanserade ett system med så pass stora brister vid hanteringen av just sådana brottmål.

I beslutet gör JO också uttalanden om DiBa-domens läsbarhet och begriplighet. Hon konstaterar att utformningen av en dom är av avgörande betydelse för att var och en ska förstå vad domstolen har dömt över och hur den har kommit till sina slutsatser. Det är en rättssäkerhetsfråga. Flera domstolar har uttryckt missnöje med hur DiBa-domen såg

ut när verksamhetsstödet driftsattes. JO har förståelse för det och anser att det är förvånande att Domstolsverket inte bättre tog tillvara på det klarpåskarbete som domstolarna länge bedrivit.

DiBa-domen förekommer bl.a. i form av en s.k. XML-fil, som enligt Domstolsverket utgör domens original. Denna fil innehöll till en början uppgifter som den ansvariga domaren inte var medveten om och som kunde vara problematiska i sekretesshänseende. JO är synnerligen kritisk till detta.

Med hänsyn till de frågor som initiativet har omfattat och de uttalanden som hon gjort finner JO anledning att översända en kopia av beslutet till regeringen för kännedom. [Dnr 4379-2023]

En häktad person borde ha frigetts villkorligt dagen innan en tingsrättsdom meddelades. Efter att JO gjort en anmälan till Statens ansvarsnämnd har den ansvariga domaren tilldelats en varning

En tilltalad dömdes i tingsrätten till ett kort fängelsestraff. Domslutet saknade förordnande i häkttningsfrågan, men det framgick av domskälen att den dömde skulle kvarbli i häktet till dess domen fick verkställas eller han skulle ha frigetts villkorligt. Med tillämpning av reglerna om villkorlig frigivning och tillgodoräknande av tid för frihetsberövande skulle han dock ha frigetts villkorligt dagen innan tingsrättens dom meddelades. Det uppmärksammades av Kriminalvården först två dagar efter att häktet hade mottagit domen. Den dömde var följaktligen frihetsberövad utan laglig grund i tre dagar.

JO anmälde den ansvariga domaren till Statens ansvarsnämnd för prövning av frågan om disciplinpåföljd. Ansvarsnämnden tilldelade domaren en varning enligt 14 och 15 §§ lagen om offentlig anställning. Sedan det beslutet vunnit laga kraft avslutar nu JO tillsynsärendet. [Dnr 4977-2023]

Fråga om ett uppehåll i en huvudförhandling som översteg en vecka har varit nödvändigt till följd av särskilda omständigheter. Även fråga om rätten på eget initiativ borde ha prövats i frågan om häktning i samband med uppehållet

I ett brottmål vid Gävle tingsrätt med tre häktade ungdomar hade tingsrätten ett uppehåll i tio dagar i huvudförhandlingen.

Om den tilltalade är häktad får ett uppehåll som huvudregel inte vara längre än en vecka. Enligt chefsJO har det inte funnits förutsättningar att planera huvudförhandlingen på det sätt som skett.

I beslutet konstaterar chefsJO att en domstol måste pröva om de omständigheter som föreligger eller förs fram till stöd för ett uppehåll i en förhandling har sådan tyngd att det är nödvändigt att göra ett uppehåll som överstiger en vecka. Vidare framhåller chefsJO att det ytterst är domstolens ansvar att se till att en förhandling genomförs i enlighet med rättegångsbalkens bestämmelser om uppehåll i en förhandling. Den ansvarige domaren kritiseras för det inträffade.

Inför uppehållet begärde två av de häktade att bli försatta på fri fot och tingsrätten prövade om de skulle vara fortsatt häktade. Enligt chefsJO borde tingsrätten på eget initiativ ha prövat frågan om fortsatt häktning också för den person som inte begärde att bli försatt på

fri fot. I avsaknad av en uttrycklig reglering i frågan uttalar chefsJO inte någon kritik för att det inte gjordes. Det är dock en brist att de överväganden som tingsrätten gjorde i frågan om häktning inte dokumenterades. [Dnr 5376-2023]

En chef för en domstol har i samtal med medarbetare uttalat sig på ett sätt som inte är förenligt med det förbud mot repressalier som följer av regeringsformen

ChefsJO har på eget initiativ granskat en hovrättspresidents uttalanden vid enskilda samtal med tre domare under utbildning som under-tecknat ett uppprop om bl.a. domares ansträngda arbetssituation, det s.k. domaruppropet. Granskningen har avsett frågan om hovrättspresidenten vid samtalen har uttalat sig på ett sätt som inte är förenligt med det förbud mot repressalier som skyddar den som har använt sig av sin grundlagsskyddade yttrandefrihet.

ChefsJO kommer fram till att det i samtliga tre fall har funnits fog för de berörda personerna att uppfatta uttalandena som en tillrättavisning för att de skrivit under domaruppropet. Hovrättspresidenten har därigenom agerat i strid med det förbud mot repressalier som följer av regeringsformen. Hon kritiseras för detta. [Dnr 1286-2024]

Försvaret

Uttalanden om huruvida militärpolisen har befogenhet att utreda brott

JO har på eget initiativ granskat om det finns rättsliga förutsättningar för militärpolisen att bedriva eller på annat sätt medverka i brottsutredande verksamhet. Legalitetsprincipen, som innebär att all offentlig maktutövning ska vara

grundad på lag eller annan föreskrift, kräver att det i så fall finns stöd i författning för det.

JO:s slutsats är att det inte finns nödvändigt författningsstöd för militärpolisen att utreda brott. Det finns inte heller stöd för att en militärpolisman ska anses vara polisman vid tillämpningen av bestämmelser om brottsutredning, i t.ex. rättegångsbalken. Detta betyder att en militärpolisman saknar befogenhet att vidta utredningsåtgärder i en förundersökning.

Vidare konstaterar JO att vem som har behörighet som polisman regleras av regeringen i en förordning. Enligt JO:s mening är föreskrifter om vem som är behörig att vara polisman av en sådan karaktär att endast riksdagen bör kunna besluta om det. Regleringen bör därför finnas direkt i lag. JO väcker med anledning av det hos regeringen frågan om en sådan författningsreglering.

ChefsJO ser mycket allvarligt på det inträffade, särskilt eftersom samtalen har ägt rum mellan en hovrättspresident och domare som har befunnit sig i början av sin yrkesbana. [Dnr 7917-2023]

Hälso- och sjukvård

Bestämmelserna i 11 och 12 §§ förvaltningslagen är tillämpliga vid IVO:s handläggning av klagomålsärenden enligt patientsäkerhetslagen

IVO har hittills bedömt att anmälare i klagomålsärenden enligt patientsäkerhetslagen inte har ställning som part och att bestämmelserna i 11 och 12 §§ förvaltningslagen om åtgärder vid försenad handläggning därför inte är tillämpliga vid handläggningen av sådana ärenden. Mot bakgrund bl.a. av att det i patientsäkerhetsla-

gen hänvisas till en bestämmelse som reglerar sekretess i förhållande till parter, av att kretsen av personer som är behöriga att göra en anmälan är begränsad till patienten eller närstående till patienten och av att dessa personer måste anses ha en nära anknytning till ärendet gör dock chefsJO bedömningen att en anmälare har partsställning.

Bestämmelsen i 11 § förvaltningslagen om skyldighet att underrätta en part som har inlett ett ärende om att avgörandet kommer att bli väsentligt försenat är därmed tillämplig vid IVO:s handläggning av klagomålsärenden enligt patientsäkerhetslagen. Enligt chefsJO blev avgörandena i tre klagomålsärenden väsentligt försenade och IVO borde därför ha underrättat anmälarna. Med hänsyn till det oklara rättsläget riktas dock inte någon kritik mot myndigheten för att det inte gjordes. IVO får däremot kritik för långsam handläggning av ärendena.

ChefsJO finner också att bestämmelserna i 12 § första och tredje styckena förvaltningslagen om en parts rätt att begära myndighetens prövning av om ett ärende ska avgöras gäller även om parten inte får överklaga ett avslagsbeslut. Det innebär att även denna reglering är tillämplig vid IVO:s handläggning av klagomålsärenden enligt patientsäkerhetslagen. [Dnr 8914-2022]

Förnyad kritik mot IVO för långsam handläggning av framställningar om utlämnande av allmänna handlingar

I september 2023 kritiserades IVO av chefsJO för långsam handläggning av framställningar om utlämnande av allmänna handlingar.

I detta beslut riktar chefsJO på nytt kritik mot IVO för att inte ha handlagt sådana

framställningar med den skyndsamhet som krävs enligt tryckfrihetsförordningen. Handläggningstiderna har uppgått till mellan cirka två och sex veckor. ChefsJO konstaterar att IVO inte har varit i närheten av att leva upp till skyndsamhetskravet och framhåller att en myndighet måste se till att offentlighetsprincipen får genomslag. Han understryker vikten av att myndighetens arbete för att nå kortare handläggningstider fortsätter och avser att följa utvecklingen på området. [Dnr 9993-2023,]

Uttalanden om när beslut bör fattas i skriftlig form. Även kritik mot en rättspsykiatrisk regionklinik för att utan lagstöd ha begränsat patienters möjlighet till telefonsamtal

På en avdelning vid Rättspsykiatriska regionkliniken i Vadstena har det tillämpats en rutin som begränsar antalet telefonsamtal som patienterna får ringa per dag samt längden på dessa. ChefsJO konstaterar att en sådan rutin utgör en begränsning av patienternas grundläggande fri- och rättigheter och att åtgärder av det slaget kräver stöd i lag. Kliniken har inte haft lagstöd för den rutin som tillämpats och kritiserar för detta.

Kliniken har fattat ett individuellt beslut om inskränkning av en patients rätt att använda elektroniska kommunikationstjänster. ChefsJO uttalar att en myndighet, i de fall då det saknas en reglering för om ett beslut ska vara skriftligt eller inte, måste göra en lämplighetsbedömning. ChefsJO konstaterar att en sådan bedömning i de flesta situationer bör leda till att en myndighet fattar ett skriftligt beslut. En utgångspunkt måste enligt chefsJO vara att ett beslut i skriftlig form generellt

sett är tydligare för enskilda. Ett sådant beslut underlättar förståelsen av beslutet och tillåter att man kan återvända till det, t.ex. inför ett ställningstagande till om man ska överklaga det. Ett skriftligt beslut minskar också risken för missförstånd mellan myndigheten och den enskilde. Enligt chefsJO måste en myndighet vid bedömningen av om ett skriftligt beslut ska fattas även ta hänsyn till vad beslutet avser och dess verkningar för den enskilde. Starka skäl talar för att beslut som kan överklagas fattas skriftligen.

ChefsJO konstaterar att ett beslut om inskränkning av en patients rätt att använda elektroniska kommunikationstjänster är av ingripande karaktär och utgör en begränsning av dennes grundläggande fri- och rättigheter. Beslutet kan även överklagas till domstol. Ett sådant beslut bör därför fattas skriftligt. [Dnr 10090-2023]

IVO uppfyller inte grundlagens krav på skyndsamhet vid handlingsutlämnanden

I september 2024 genomförde chefsJO en inspektion av IVO. Inspektionen avsåg myndighetens handläggning av framställningar om att få ta del av allmänna handlingar. Syftet med inspektionen var att följa upp vilka åtgärder IVO hade vidtagit med anledning av den kritik som chefsJO tidigare uttalat om långsam handläggning av utlämnandeframställningar hos IVO.

ChefsJO understryker att ett besked i en utlämnandefråga normalt bör lämnas samma dag som framställningen görs. Han konstaterar att IVO under lång tid har haft problem med långa handläggningstider för utlämnandeframställningar och att myndigheten fortfarande

inte uppfyller grundlagens krav på skyndsamhet. Det förhållandet att myndigheten har att hantera ett mycket stort antal framställningar – uppskattningsvis cirka 12 000 per år – innebär inte att kraven på myndigheten kan sättas ned.

ChefsJO ser positivt på de åtgärder som IVO hittills har vidtagit för att komma till rätta med bristerna, men betonar att det är mycket viktigt att det arbetet fortsätter. De stora problemen ligger på en strukturell nivå. För att lösa dessa problem krävs en förbättrad styrning och ledning. Han understryker att IVO måste se till att skyndsamhetskravet får genomslag i frågor om t.ex. bemanning och organisatorisk uppbyggnad men även vid valet av tekniska lösningar. [Dnr 7576-2024]

Kommunikationsområdet

Transportstyrelsen har i strid med språklagen hänvisat till en ansökningsblankett som bara fanns på engelska

Transportstyrelsen hänvisade på sin webbplats till en ansökningsblankett på engelska och angav att blanketten var obligatorisk att använda vid en ansökan om typgodkännande.

JO konstaterar att det följer av språklagen att handläggningsspråket vid förvaltningsmyndigheter är svenska och att enskilda ska kunna utgå från att de alltid kan kommunicera på svenska med myndigheter. Enligt JO har en enskild rätt att göra en ansökan till en myndighet på svenska. Att den anvisade blanketten bara fanns tillgänglig på engelska och dessutom angavs vara obligatorisk att använda vid en ansökan var därför inte förenligt med språkla-

gen. JO kritiserar Transportstyrelsen för detta. [Dnr 9988-2023]

Kriminalvård

Ett häkte har inte tillgodosett intagnas rätt att vistas i gemensamhet

En person som varit häktad men varken haft restriktioner eller varit placerad i avskildhet har under sammanlagt drygt två månader endast fått vara tillsammans med andra intagna i en gemensamhetslokal vid i genomsnitt ett tillfälle per vecka och haft möjlighet till en timmes daglig promenad med en grupp medintagna. JO konstaterar att dessa åtgärder inte innebär att den intagne har fått vistas i gemensamhet i enlighet med häkteslagen. Häktet får allvarlig kritik för detta.

JO gör även vissa uttalanden om dubbelbeläggning som krav för samsittning och framhåller att det är oroväckande om en intagen avstår från en sådan isoleringsbrytande åtgärd för att det kan leda till att han eller hon får dela cell med en annan intagen.

I beslutet redogör JO för den grundläggande regleringen om intagnas rätt till gemensamhet och om vad som gäller för dem som har restriktioner eller är placerade i avskildhet. [Dnr 7437-2022]

Om JO:s konstitutionella uppdrag och uppgifter samt rätt att samtala med frihetsberövade utan avlyssning

En handläggare hos JO försökte kontakta en intagen i anstalten Kumla per telefon, med anledning av vissa uppgifter i hans JO-anmälan. På uppmaning av anstalten skickade handläggaren ett e-postmeddelande om detta. Efter att

den intagne begärde att få ringa tillbaka till JO nekade anstalten telefonsamtalet, men ändrade senare uppfattning och tillät det. Ett telefonsamtal mellan JO och den intagne avlyssnades därefter av kriminalvårdspersonal.

JO uttalar att JO-ämbetet är en del av det konstitutionella skyddet för den enskildes grundläggande fri- och rättigheter och att det framstår som självklart att JO inom ramen för sitt tillsynsuppdrag ska få föra enskilda samtal med frihetsberövade. Hon är mycket kritisk till anstaltens hantering som innebar att JO:s möjligheter att samtala med en frihetsberövad inledningsvis inskränktes.

I beslutet framhålls vidare att utrymmet för Kriminalvården att avlyssna telefonsamtal mellan JO och frihetsberövade i princip är obefintligt. Det är enligt JO otänkbart att den myndighet som står under granskning har frihet att själv kontrollera samtal om eventuella tillkortakommanden hos myndigheten. JO anser det helt oacceptabelt att ett sådant telefonsamtal avlyssnades och anstalten Kumla får allvarlig kritik för det inträffade. [Dnr 7834-2022]

Intagna i en anstalt har fått ta emot besök i en sporthall

Anstalten Asptuna har inte någon särskild besöksavdelning. I stället får sex intagna åt gången ta emot okontrollerade besök i anstaltens sporthall. Inför besöken ställs ett antal bord, stolar och skärmar fram. För att upprätthålla ordningen och säkerheten ronderar personalen under besöken.

JO ifrågasätter om det utifrån integritetsskäl när det gäller såväl intagna som besökande är lämpligt att besök sker under dessa förhål-

landen. Hon menar bl.a. att det kan begränsa förutsättningarna för privata samtal och närmare kontakt mellan intagna och deras familjemedlemmar samt medföra att intagna och medintagnas besökare exponeras för varandra. Det sistnämnda är problematiskt från sekretessynpunkt. Därutöver ifrågasätter hon om anstalten genom ronderingen verkligen respekterar rätten till okontrollerade besök. Enligt henne är det uppenbart att anstalten behöver fler besöksrum för att sådana besök ska kunna genomföras på ett ändamålsenligt och värdigt sätt. JO gör även vissa uttalanden om besöksstiderna i anstalten. [Dnr 9212-2022]

Att aktivt läsa ett textmeddelande på ett vykort till en intagen inom Kriminalvården utgör en granskning av försändelse

Vid en inspektion av häktet Göteborg uppmärksammade JO att häktets personal läste texten på inkommande vykort till intagna.

I beslutet konstaterar JO att ett sådant förfarande är en granskningsåtgärd i både fängelselagens och häkteslagens mening. En sådan åtgärd är ett klart ingrepp i den personliga integriteten och är endast tillåten under vissa förutsättningar.

Utredningen i det aktuella ärendet har visat att häktet Göteborg inte tycks ha prövat om det fanns lagliga förutsättningar för granskningen. Häktet har heller inte dokumenterat saken eller underrättat berörda intagna om att en sådan granskning skett. JO ser allvarligt på de brister som har kommit fram och ger häktet Göteborg kritik för dess hantering av vykort till intagna. JO gör i beslutet även allmänna uttalanden om hanteringen av vykort till intagna och betonar bl.a. vikten av att det inom Kriminalvården

finns tydliga rutiner för hur de intagna ska underrättas om en genomförd postgranskning. [Dnr 9875-2022]

En anstalt har avlyssnat ett telefonsamtal mellan en intagen och hans advokat. Även uttalanden om intagnas medverkan i förhandlingar via videolänk

En intagen medverkade i en rättegång via videolänk från anstalten Kumla, medan hans advokat befann sig i domstolens lokaler. Under en paus i förhandlingen hade den intagne ett telefonsamtal med advokaten, vilket avlyssnades av anstaltspersonalen genom att de också närvarade i videolänksrummet. JO konstaterar att avlyssningen var otillåten och anstalten får därför allvarlig kritik. Utredningen visar att det tidigare saknades förutsättningar för intagna att i sådana här fall ha konfidentiella telefonsamtal med sina advokater under kortare pauser i rättegången. JO understryker att anstalten har ett ansvar för att se till att avlyssningsförbudet i fängelselagen alltid upprätthålls. [Dnr 11-2023]

Flera verksamhetsställen inom Kriminalvården har lämnat intagnas försändelser och handlingar till fel person

Det är numera ett vanligt förekommande klagomål hos JO att intagnas försändelser och handlingar med sekretesskyddade eller annars känsliga uppgifter lämnats till fel person. Detta beslut omfattar åtta sådana anmälningar, varav sju leder till kritik. I vissa fall har det rört sig om uppgifter av ytterst känslig karaktär, såsom skyddade personuppgifter. JO ser mycket allvarligt på händelserna.

JO drar slutsatsen att bristande hantering av intagnas försändelser och handlingar är

ett utbrett och återkommande problem inom Kriminalvården. Enligt henne är det mycket bekymmersamt då bristerna kan få allvarliga konsekvenser för intagna och deras närstående. JO vill genom beslutet fästa Kriminalvårdens uppmärksamhet på problemets omfattning och uppmanar myndigheten att omgående vidta åtgärder för att komma till rätta med saken.

Det har kommit till JO:s kännedom att Kriminalvården nyligen har informerat Sveriges Domstolar om att det skulle frigöra stora resurser för myndigheten om förhandlingar via videolänk kan genomföras i större utsträckning. I ljuset av vad som framkommit i ärendet understryker JO bl.a. vikten av att Kriminalvården arrangerar intagnas medverkan på ett sådant sätt att de inte fräntas sin möjlighet till ett effektivt försvar när försvararen befinner sig på annan plats. [Dnr 1005-2023]

Beläggningssituationen medför begränsade möjligheter för intagna inom Kriminalvården att ta emot besök

I takt med att platssituationen blir alltmer ansträngd använder Kriminalvården fler och fler besöksrum som bostadsrum för intagna. JO framhåller att besök är av stor betydelse för intagna och menar att risken är överhängande att myndigheten går för långt och tillämpar regleringen på ett sådant sätt att rätten till besök urholkas och till slut blir innehållslös. Hon inser att det under rådande förhållanden kan finnas ett behov av att tillfälligt placera intagna i andra utrymmen än normalceller, men menar att intagna i princip inte bör inkvarteras i besöksrum. När det nu ändå sker är det enligt henne mycket viktigt att det inte blir en

permanent lösning. Hon anser att Kriminalvården måste sträva efter att så snart som möjligt återgå till att använda besöksrummen i avsett syfte och bör överväga vilka kompensatoriska åtgärder som under tiden kan vidtas för att minska de negativa effekterna för intagna.

JO konstaterar att utvecklingen på området ger anledning till oro, och hon bedömer att det är mycket angeläget att Kriminalvården planerar för och säkerställer att existerande liksom nyproducerade lokaler har tillräckligt med utrymmen för besöksverksamhet. Hon avser att följa utvecklingen på området. [Dnr 1037-2023]

En dömd person har blivit kvar i häkte närmare ett år i väntan på plats i anstalt

En intagen i häktet Sollentuna började att verkställa sitt fängelsestraff men blev trots det inte placerad på en gemensamhetsavdelning. Det fanns inte något beslut om avskildhet som kunde förklara detta. Enligt JO måste uppgifterna i ärendet förstås på så sätt att häktet inte agerat i överensstämmelse med häkteslagen. JO är kritisk till detta.

Den intagne blev därefter förflyttad till häktet Norrköping. Han var placerad där under nästan åtta månader. Inte heller där fick han regelmässigt vistas i gemensamhet. JO noterar att häktet vidtagit flera åtgärder för att underlätta AA:s vistelse och att man försökt både att få honom omplacerad till ett s.k. gemensamhetshäkte och att skynda på processen med hans fortsatta verkställighet. JO anser att förhållandena likväl har varit helt oacceptabla och riktar mot denna bakgrund kritik mot Kriminalvården.

Först efter närmare ett år med verkställbart fängelsestraff blev AA placerad i anstalt. Detta har stått i flagrant strid med den absoluta tidsfristen i strafftidslagen, och därför riktar JO allvarlig kritik mot myndigheten. [Dnr 2834-2023]

Intagna får vänta orimligt länge på Kriminalvårdens fördjupade villkorsutredningar

I det här ärendet har JO granskat handläggningstiderna för s.k. fördjupade villkorsutredningar och angränsande frågor. En sådan utredning ska en intagen normalt genomgå om verkställigheten av hans eller hennes fängelsestraff ska förenas med särskilda villkor som av säkerhetsskäl är nödvändiga för bl.a. placering i anstalt och permission.

Den kartläggning som Kriminalvården efter JO:s initiativ har låtit göra visar att handläggningarna ofta drar ut på tiden och att en stor del av utredningstiden består av enbart väntan. Detta innebär bl.a. att prövningen av villkoren inte äger rum så snart verkställigheten påbörjas, vilket strider mot fängelselagen. Dessutom blir inte sällan de berörda intagna kvar i häkte i avvaktan på rätt anstaltsplats, och JO konstaterar att också det strider mot tvingande lag. Hon tar upp en del av de negativa konsekvenser som förhållandena får för de intagna.

Trots Kriminalvårdens insatser är det enligt JO uppenbart att problemet med långa handläggningstider långt ifrån är löst. Hon anser att det som har framkommit i granskningen är synnerligen allvarligt och finner anledning att fortsätta följa frågorna. [Dnr 4837-2023]

Ett häkte har tappat bort förundersökningsprotokoll och i ett annat fall raderat ett protokoll från en s.k. förundersökningsplatta

I beslutet redogör JO utförligt för de rättsliga utgångspunkterna när det gäller en intagens tillgång till förundersökningsprotokoll. Den misstänktes rätt till utredningsmaterialet i ett brottmål är en del av den grundläggande rätten till en rättvis rättegång enligt regeringsformen och Europakonventionen.

JO uttalar att frågan om intagnas möjligheter att ta del av förundersökningsprotokoll och andra handlingar i pågående rättsliga angelägenheter är en mycket viktig rättssäkerhetsfråga. En intagen som inte får inneha sitt protokoll är helt beroende av att Kriminalvården förvarar och i övrigt hanterar handlingarna på ett betryggande sätt. Enligt JO har myndigheten också ett ansvar för att faktiskt se till att en intagen får tillgång till materialet i den utsträckning och på det sätt som behövs för att han eller hon ska kunna förbereda sitt försvar. Kriminalvården och dess personal har alltså i praktiken en högst väsentlig funktion i dessa sammanhang.

I ett av de aktuella ärendena tappade häktet Sollentuna bort delar av ett förundersökningsprotokoll och det dröjde innan häktet såg till att den intagne fick nya kopior av handlingarna. I det andra ärendet visade det sig att en annan intagens förundersökningsprotokoll och anteckningar denne gjort hade raderats från en förundersökningsplatta i samband med en förflyttning. JO uttalar att det är särskilt allvarligt att detta i båda fallen inträffade under en kritisk period i deras förberedelser av sina respektive försvar. Häktet förtjänar enligt JO kritik för hanteringen av förundersökningsprotokollen. [Dnr 5689-2023]

Ett häkte har inte följt ett hovrättsbeslut som upphävt vissa restriktioner för en intagen

Hovrätten över Skåne och Blekinge upphävde efter ett överklagande åklagarens tillstånd att meddela en intagen restriktioner ifråga om bl.a. rätten att vistas i gemensamhet. Häktet Helsingborg följde inte beslutet. I stället tillämpade häktet en rutin som innebar att intagna med restriktioner endast i rätten att ta emot besök, stå i förbindelse med annan genom elektronisk kommunikation eller sända och ta emot försändelser inte fick vistas i gemensamhet.

JO konstaterar att den intagne i praktiken har varit avskild och uttalar vidare att det saknas lagligt stöd för att begränsa en intagens möjligheter att vistas i gemensamhet på det sätt som skett. Enligt henne är det anmärkningsvärt att ett enskilt verksamhetsställe bortser från domstolsbeslut. Eftersom det saknats ett formellt beslut om den tillämpade inskränkningen har den intagne dessutom inte kunnat angripa förhållandet genom ett överklagande, vilket JO menar är helt oacceptabelt.

JO finner att häktet sammantaget förtjänar allvarlig kritik. [Dnr 5711-2023]

Anmälningar och utredningar om påstådda missförhållanden vid en anstalt. Även uttalanden om JO:s uppgifter

Sommaren 2023 framförde tre intagna allvarliga klagomål mot vissa anställda vid anstalten Skänninge. Klagomålen rörde att personal hade utsatt intagna för övervåld och hot samt gjort rasistiska och andra nedsättande uttalanden. Anmälningarna har handlagts i de ärenden som detta beslut gäller.

JO tog även i tiden efter att Kriminalvården hade yttrat sig över anmälningarna del av ytterligare uppgifter om liknande påstådda missförhållanden i delar av verksamheten vid anstalten Skänninge. Detta ledde till att JO Katarina Pahlsson den 18 januari 2024 i ett särskilt ärende beslutade att inleda en förundersökning om tjänstefel och misshandel vid anstalten. Prövningen av de inledningsvis nämnda klagomålsärendena fick därför avvakta. Den 16 september 2024 beslutade JO att lägga ned förundersökningen eftersom brott inte kunde styrkas.

När det gäller de anmälningar som behandlas i sak i detta beslut framhåller JO att det skulle vara fullständigt oacceptabelt om Kriminalvårdens personal agerat på det sätt som anmälarna har beskrivit. Hon noterar emellertid att Kriminalvården har tillbakavisat uppgifterna samt att myndigheten har genomfört olika utredningsåtgärder och att berörda befattningshavare ska ha fått möjlighet att lämna synpunkter. Eftersom ord står mot ord är hennes slutsats att det som har kommit fram inte kan ligga till grund för kritik.

JO betonar att hon har haft långt framskridna planer på att genomföra en inspektion av anstalten, men mot bakgrund av bl.a. vidtagna åtgärder är det inte aktuellt i dagsläget. Eftersom JO utreder flera andra ärenden som rör anstalten har hon dock anledning att inom den närmaste tiden återkomma till skilda förhållanden där.

I beslutet beskrivs JO:s uppgifter som extraordinärt tillsynsorgan. JO redogör bl.a. för hur hennes tillsyn främst utövas och konstaterar att det är ytterst ovanligt att JO inleder förundersökning. [Dnr 6048-2023]

Ett häkte har inte sett till att en intagen fått del av sitt förundersökningsprotokoll samt har lämnat felaktiga uppgifter om saken till den offentlige försvararen och polisen

En offentlig försvarare uppmärksammade att hans häktade klient inte hade tagit del av ett förundersökningsprotokoll. Han kontaktade därför häktet och förklarade att klienten omgående behövde få ta del av materialet. Även polisen tog kontakt med häktet för att säkerställa att den intagne kunde få tillgång till detta. Personalen i häktet bekräftade då att handlingarna fanns där och uppgav att den intagne kunde få tillgång till handlingarna om han själv frågade efter dem.

Först en kort tid innan den intagne förflyttades från häktet började man leta efter det aktuella förundersökningsprotokollet, men det hittades inte. Efter att JO inledde sin granskning återfanns handlingarna i en kartong i ett postrum. Utredningen tyder på att förundersökningsmaterialet hela tiden fanns i det utrymmet.

JO kan inte dra någon annan slutsats än att häktespersonal vid åtminstone två tillfällen lämnat positiva besked på frågor om den häktades möjligheter att ta del av förundersökningsprotokollet utan att ha följt upp vilket protokoll frågorna avsåg och om det fanns tillgängligt i häktet. Oavsett orsaken är det enligt JO helt oacceptabelt att häktet lämnade uppgifter som i sammanhanget varit direkt felaktiga till den offentlige försvararen och polisen.

JO anser att de brister som kommit fram i ärendet är minst sagt anmärkningsvärda. En så viktig fråga som en intagens tillgång till sitt

förundersökningsprotokoll får inte hanteras på detta nonchalanta och undermåliga sätt. Häktet får allvarlig kritik. [Dnr 6346-2023]

En anstalts hantering efter ett fynd av sömntabletter i en dubbelbelagd cell

Efter att två sömntabletter hittats på golvet i en dubbelbelagd cell rapporterades åtminstone en av de två intagna som var placerade där för misstänkt misskötsamhet i fråga om brott mot föreskrifter. Anstalten fann att misskötsamheten var styrkt men att den inte skulle leda till en varning. I beslutet angavs att den intagne ansvarar personligen för det som finns inne på bostadsrummet.

JO anser att beskrivningen i rapporten är knapphändig, bl.a. eftersom det saknas en närmare redovisning av omständigheterna vid fyndet. Enligt henne är vidare motiveringen i själva beslutet sådan att den inte uppfyller kraven i förvaltningslagen och hon är kritisk till anstalts hantering av ärendet. I det sammanhanget uttalar JO att en utgångspunkt som i praktiken innebär att intagna som delar cell anses ansvariga för allt som finns där inte kan anses förenlig med kravet på saklighet och att det måste göras en individuell bedömning av förhållanden i varje enskilt fall. JO menar att ett misstänkt föremål faktiskt måste kunna knytas till en intagen för att en misskötsamhet ska vara utredd och att det är angeläget att Kriminalvården nu när det blir allt vanligare med dubbelbeläggning inte gör avkall på rätts-säkerheten för intagna som delar cell.

Eftersom JO för närvarande genomför en inspektionsserie för att särskilt undersöka vilka följder och risker dubbelbeläggning i häkte och anstalt kan få för de frihetsberövade perso-

ner utgår hon från att det finns anledning för henne att återkomma till frågor som har samband med detta. [Dnr 9478-2023]

Om handläggningen av varningsärenden inom Kriminalvården

JO har genomfört en inspektionsserie för att närmare granska handläggningen av varningsärenden vid tre anstalter i säkerhetsklass 1 och 2. Inför varje besök granskades ett flertal sådana beslut och på plats tog JO:s medarbetare del av bl.a. skriftliga rutiner samt höll samtal med såväl intagna som personal. I det här beslutet gör JO sina uttalanden med anledning av det som kom fram.

JO konstaterar att det är vanligt att endast en kriminalvårdare skriver rapport över en misstänkt misskötsamhet även om flera i personalen har varit på plats vid händelsen. Enligt JO är det bekymmersamt att en redogörelse på det här sättet kan bli en sammanblandning av olika iakttagelser utan att det framgår. I förlängningen kan det försvåra möjligheterna för den berörde intagne att ta tillvara sin rätt.

I några fall hade den personal som skrivit rapporten dessutom varit med vid det efterföljande förhöret. Enligt JO är det ägnat att inverka på den intagnes förtroende för processen och Kriminalvården. De beslut som gicks igenom innehöll i regel korrekta bestämmelser och anvisningar om hur beslutet kunde överklagas. Utredningen ger emellertid JO skäl att påminna om motiveringsskyldigheten, dvs. att det i beslut om varning tydligt ska framgå vilka uppgifter som medför att en misskötsamhet anses utredd och att den intagnes invändningar ska bemötas.

JO noterar att anstalterna i allt väsentligt handlägger de aktuella ärendena i enlighet med fängelselagens skyndsamhetskrav, vilket hon särskilt framhåller. I beslutet lyfter hon också fram goda exempel hos de enskilda anstalterna. [Dnr 4400-2024]

Offentlighet och sekretess samt tryck- och yttrandefrihet

Anmälan mot en kommunstyrelse för att en ledamot informerades om en begäran om handlingsutlämnande

En journalist begärde att få ta del av en ledamots reseräkningar till och från sammanträden i kommunstyrelsen och kommunfullmäktige. En tjänsteman vid kommunstyrelsen underrättade ledamoten om handlingsutlämnandet och vidarebefordrade ett mejl till ledamoten där en uppgift om journalistens namn fanns med.

Under förutsättning att det sker på objektiva grunder och att de krav som gäller för ett handlingsutlämnande inte åsidosätts, ser JO inget hinder mot att exempelvis en ledamot i en kommunal församling informeras om förhållanden som kan medföra uppmärksamhet i medier med anledning av att en allmän handling begärts ut.

JO konstaterar att det inte har kommit fram att det togs några ovidkommande hänsyn vid handläggningen eller att handlingsutlämnandet fördröjdes med anledning av underrättelsen. Det förhållandet att ledamoten informerades om att begäran kommit in och hur den hante-rats ger därför inte anledning till kritik.

JO anser emellertid att den omständigheten att uppgiften om journalistens namn fördes

vidare till ledamoten inte var förenlig med anonymitetsskyddet i tryckfrihetsförordningen och kritiserar kommunstyrelsen för det. [Dnr 10048-2022]

En polischef har genom att kritisera en anställd som skrivit en debattartikel i Polistidningen kränkt den anställdes yttrandefrihet

En anställd vid Polismyndigheten kallades till ett s.k. medvetandegörande samtal. Enligt Polismyndigheten är syftet med ett sådant samtal att ta reda på orsakerna till misskötsamhet och tydliggöra vilka krav som ställs på ett framtida agerande från medarbetarens sida. En av punkterna som togs upp vid samtalet var en debattartikel i Polistidningen som den anställda hade skrivit.

Med utgångspunkt i Polismyndighetens beskrivning av ett medvetandegörande samtal får enligt JO det som tas upp vid ett sådant samtal typiskt sett ses som en tillrättavisning. Utrymmet att i samtalet ta upp frågor med anledning av att en anställd använt sin yttrandefrihet är ytterst begränsat.

Vid mötet uttryckte sig lokalpolisområdeschefen på olika sätt negativt om att den anställda hade skrivit artikeln. Enligt JO gick dessa uttalanden längre än vad som är tillåtet och får ses som en överträdelse av repressalieförbudet i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Lokalpolisområdeschefen kritiserar för detta. [Dnr 1180-2023]

Uttalanden om vikten av att offentlighetsprincipen får genomslag vid myndigheters val av tekniska lösningar och organisatorisk indelning

Region Dalarna har inrättat en särskild gemensam utlämningsfunktion som har till uppgift

att handlägga framställningar om att ta del av allmänna handlingar. När det gäller journal-handlingar tar utlämningsfunktionen inte emot beställningar via e-post. Den som vill begära ut en journalhandling uppmanas att antingen använda sig av 1177 Vårdguidens e-tjänster eller ringa via Tele-Q, ett telefonisystem med kö- och återuppringningsfunktion. I Region Dalarna kunde det under en viss tidsperiod dröja cirka två veckor innan en handläggare ringde upp en person som hade ringt via Tele-Q för att begära ut en allmän handling.

ChefsJO konstaterar att det inte finns något formkrav för hur en begäran om att ta del av en allmän handling ska göras. Den som t.ex. vill framföra sin begäran per e-post kan således göra det. Regionen får kritik för att den inte har handlagt och besvarat en begäran som skickats till myndigheten med e-post. Vidare kritiserar regionen för att handlingen i fråga lämnades ut först två månader efter att den hade begärts ut. ChefsJO konstaterar att det är uppenbart att hanteringen står i strid med skyndsamhetskravet i tryckfrihetsförordningen.

Avslutningsvis understryker chefsJO att offentlighetsprincipen, som bl.a. innefattar rätten att ta del av allmänna handlingar, är central i den svenska rättsordningen och ett fundament i vår demokrati. Det är därför mycket viktigt att en myndighet ser till att principen får genomslag vid valet av t.ex. tekniska lösningar, bemanning och organisatorisk uppbyggnad. Digitala kontaktvägar passar många gånger det stora flertalet människor men det är inte alla som kan eller vill använda sig av sådana. ChefsJO utgår från att Region Dalarna vidtar de lämpliga åtgärder som krävs

för att skyndsamhetskravet ska kunna följas framöver, oavsett vilka kontaktvägar enskilda väljer för att begära att ta del av en allmän handling. [Dnr 1274-2023]

Uttalanden med anledning av att en myndighet blockerat en användare från myndighetens konto på X (före detta Twitter)

En användare blockerades från en myndighets konto på X. Utredningen gör det inte möjligt för JO att göra en bedömning av det aktuella fallet. I stället uttalar sig JO i generella termer om en myndighets blockering av en användare från sitt konto. [Dnr 8164-2023]

Kritik mot en kommunstyrelse för att ha publicerat uppgifter ur en visselblåsarutredning utan att tillräckligt omsorgsfullt ha bedömt hur berörda personers identitet skulle skyddas

I ett visselblåsarärende publicerade kommunen en så kallad förutredning på sin webbplats. Namnen som förekom i ärendet hade ersatts med tjänstetitlar men kunde trots det enkelt kopplas till de personer som avsågs.

JO konstaterar att bedömningen av hur identiteten för de berörda personerna skulle skyddas vid publiceringen inte gjorts med tillräcklig omsorg och kritiserar kommunstyrelsen för det. [Dnr 9145-2023]

Polis, åklagare och tull

I en utredning om mord har polisen inte fört in ett utpekande av gärningsmannen i förundersökningen

En kväll sommaren 2021 begicks ett mord i Luleå och en förundersökning inleddes. Under natten kontaktades polisen av en person som

berättade att han varit vittne till mordet. I samband med att en polispatrull hämtade personen till förhör berättade han vem gärningsmannen var, men uppgav att han inte vågade stå för uppgiften i ett förhör. Utpekandet dokumenterades av den anledningen inte i förundersökningen, utan som ett s.k. under rättelseuppslag. Av förundersökningen kom i stället att framgå att utpekandet skedde först vid ett förhör en knapp månad senare. Detta fick till följd att varken den utpekade mannen, som sedermera dömdes för mordet, eller den åklagare som tog över som undersökningsledare, fick reda på hur det ursprungliga utpekandet hade gått till.

I fråga om vad som ska dokumenteras i en förundersökning kan det enligt JO uppstå gränsdragningsfrågor exempelvis när det gäller uppgifter som härrör från underrättelseverksamhet och det får utifrån rådande rättsliga reglering från fall till fall bedömas hur en viss uppgift ska dokumenteras. Kravet på objektivitet och att förundersökningsprotokollet ska ge en trogen bild av vad som kommit fram av betydelse för målet, bör vara vägledande vid bedömningen.

I detta fall hade en förundersökning inletts när gärningsmannen pekades ut och personen som lämnade uppgiften hade hämtats av polis för att höras om sina iakttagelser vid brottet. Utpekandet kunde ha en central betydelse för brottsutredningen. Mot den bakgrunden fanns det enligt JO inte förutsättningar att underlåta att dokumentera utpekandet i förundersökningen endast av den anledningen att personen uppgav att han inte skulle komma att stå för uppgiften i förhör. JO konstaterar alltså att uppgiften om utpekandet borde ha dokumen-

terats i förundersökningen. På det sättet hade det också säkerställts att åklagaren hade fått kännedom om den. Polismyndigheten kritiserar för det inträffade.

JO anser att utredningen inte är tillräcklig för att göra några uttalanden om den ansvarige åklagarens agerande. [Dnr 7035-2022]

Polismyndigheten har utan stöd i författning lämnat ut uppgifter om personer som bedömts ha kopplingar till kriminella gäng i syfte att förhindra dem från att besöka vissa krogar (den s.k. kroglistan)

Inom lokalpolisområde Medelpad togs det fram en lista över personer som bedömdes vara involverade i brottslig verksamhet kopplad till kriminella nätverk inom polisområdet. Listan och information om personerna lämnades vid ett möte över till företrädare för ett antal krogar i syfte att förhindra personerna från att besöka krogarna.

De uppgifter som lämnades ut kom från Polismyndighetens underrättelseverksamhet och omfattades av sekretess. JO konstaterar att utlämnandet saknade stöd i sekretesslagstiftningen. Enligt JO var det inte heller förenligt med rätten att röra sig fritt enligt bl.a. regeringsformen och rätten till respekt för privatlivet i Europakonventionen.

JO ser allvarligt på det som kommit fram och kritiserar Polismyndigheten för det inträffade. [Dnr 768-2023]

Kritik mot en åklagare för att uppgifter i en förundersökning lämnades ut för publicering i tv-programmet Efterlyst. Även uttalanden om Åklagarmyndighetens biträde i JO:s utredning

En åklagare beslutade att namn och bild på två personer som var misstänkta för mordförsök

skulle lämnas ut för publicering i tv-programmet Efterlyst. Åtgärden syftade till att få allmänhetens hjälp att lokalisera de misstänkta. Uppgifterna som lämnades ut omfattades av sekretess.

JO uttalar sig om förutsättningarna för ett utlämnande av det aktuella slaget och om de noggranna och allsidiga överväganden som en sådan åtgärd behöver föregås av. Vidare betonar JO att det ur ett rättssäkerhetsperspektiv är ett legitimt krav att det dokumenteras vilka överväganden som görs.

Åklagaren kritiserar för att de sekretessbelagda uppgifterna lämnades ut utan att det fanns rättsligt stöd för det. Hon kritiserar också för att hon inte gjorde en tillräckligt noggrann och allsidig bedömning inför beslutet samt för brister i dokumentationen.

JO uttalar sig också om den grundlagsfästa skyldigheten för myndigheter och tjänstemän att biträda JO i en utredning. Han konstaterar att Åklagarmyndigheten inte levt upp till vad som krävs och är kritisk till det. [Dnr 2478-2023]

Uttalanden med anledning av att en anmälan om brott inte kunde göras på en polisstation vid en viss tid på dagen

En person som besökte en polisstation för att anmäla ett brott hänvisades till att komma tillbaka några timmar senare eftersom anmälningmottagningen vid tillfället var stängd. JO konstaterar att den brottslighet som personen ville anmäla var av sådan karaktär att anmälan skulle ha tagits emot omedelbart enligt den rutin som gällde vid polisstationen.

JO uttalar vidare att det framstår som

otillfredsställande att möjligheten att göra en brottsanmälan på en öppen polisstation är begränsad till en viss tid på dagen. Även om undantag görs för brådskande fall kan det ge intrycket att Polismyndigheten inte i tillräcklig grad prioriterar sitt uppdrag att utreda och beivra brott som hör under allmänt åtal.

JO konstaterar att det är ett angeläget samhällsintresse att en enskild snabbt och enkelt kan komma i kontakt med polisen för att göra en anmälan om brott. Bristande tillgänglighet riskerar att skada allmänhetens förtroende för Polismyndigheten och kan minska villigheten att anmäla brott. [Dnr 2683-2023]

Allvarlig kritik mot Polismyndigheten för att en polisanmälan upprättades först närmare tio månader efter att anmälan gjordes

En person besökte närpolisstationen i Gävle för att anmäla brott och lämnade in ett skriftligt underlag för sin anmälan. Det tog dock närmare tio månader innan Polismyndigheten upprättade en anmälan. Under den tiden hade en kriminalinspektör kontaktat anmälaren och ifrågasatt om det anmälda var brottsligt och fört en diskussion om enskilda delar av brottsbeskrivningen. JO konstaterar att inspektören istället skyndsamt borde ha sett till att anmälan togs upp och låtit en förundersökningsledare ta ställning till eventuella frågor vid en efterföljande granskning.

Polismyndigheten får allvarlig kritik för att anmälan initialt inte togs om hand med tillräcklig skyndsamhet och för att det tog oacceptabelt lång tid innan en polisanmälan upprättades. Även kriminalinspektören kritiserar för sitt agerande.

Genom utredningen har det också kommit fram att möjligheterna att göra en anmälan på plats vid den aktuella polisstationen var mycket begränsade. JO betonar vad han uttalat i andra sammanhang om att bristande tillgänglighet kan skada allmänhetens förtroende för Polismyndigheten och minska villigheten att anmäla brott.

JO gör, på förekommen anledning, också uttalanden om skyldigheten för en myndighet att biträda JO i en granskning. [Dnr 2690-2023]

JO:s granskning av åklagarens hantering av den s.k. swishlistan i Sundsvall

Åklagaren hade i förundersökningsprotokollet i ett mål om narkotikabrottslighet tagit in en lista med swishbetalningar till den misstänkte. Listan – som har kallats swishlistan – innehöll både för- och efternamn på betalningsavsändarna och dessa kunde uppfattas som möjliga köpare av narkotika. Listan fick stor spridning och uppmärksamhet och det restes frågor i medierna och hos allmänheten om åklagarens handläggning var godtagbar. JO tog därför ett initiativ för att granska åklagarens hantering av uppgifterna.

JO framhåller i beslutet att det avgörande för om en uppgift ska ingå i ett förundersökningsprotokoll är om den är av betydelse för utredningen. Det är en bedömningsfråga där det finns utrymme för olika slutsatser. Åklagaren har i utredningen hos JO förklarat att han bedömde att namnen på listan inte kunde uteslutas då det skulle ha gjort det omöjligt för den misstänkte att försvara sig.

Utredningen är inte tillräcklig för att JO ska kunna göra några uttalanden om den misstänktes rätt att kunna försvara sig motiverade

att både för- och efternamn på betalningsavsändarna fanns med eller om avsändarna hade kunnat framgå på ett sätt som gjorde det svårare att identifiera dem. JO konstaterar att det i övrigt inte kommit fram några hinder mot att ta med namnuppgifterna. Sammanfattningsvis ger JO:s granskning inte underlag för slutsatsen att åklagarens hantering av swishlistan inte var godtagbar och något skäl att föra fram kritik finns därför inte.

JO betonar dock vikten av att en åklagare alltid noga överväger om integritetskänsliga uppgifter om tredje man verkligen behöver tas med i ett förundersökningsprotokoll och, om så är fallet, hur integritetsintrånget kan göras så litet som möjligt. [Dnr 8057-2023]

Uttalanden om Tullverkets rättsliga möjligheter att vidta vissa tvångsåtgärder i samband med en kontroll vid den inre gränsen

Vid en inspektion av Tullverket besöktes Lernacken vid Öresundsbron. Platsen är kontrollstation vid den inre gränsen, dvs. gränsen till en annan EU-medlemsstat. Det kom fram att föraren och eventuella passagerare i ett fordon som ska kontrolleras rutinemässigt skyddsvisiteras, att de under kontrollen hålls kvar i rum jämförbara med en arrestcell och att deras tillhörigheter, t.ex. mobiltelefoner, tillfälligt omhändertas.

I detta initiativärende har JO utrett om Tullverket har de rättsliga befogenheter som krävs för att vidta sådana tvångsåtgärder i kontrollverksamheten vid den inre gränsen. JO:s slutsats är att så inte är fallet.

JO framhåller att Tullverket måste se över hur kontrollerna genomförs och säkerställa

att de åtgärder som vidtas är lagenliga. Det finns enligt JO anledning att skicka en kopia av beslutet till regeringen för kännedom. [Dnr 1666-2024]

Skatt och folkbokföring

Uttalanden om Skatteverkets rutiner för delgivning av vitesföreläggande i bouppteckningsärenden

I ett bouppteckningsärende hos Skatteverket fanns det inte någon registrerad bouppteckning, trots att det hade gått nästan fyra och ett halvt år sedan dödsfallet. I beslutet riktar chefsJO kritik mot Skatteverket för den passiva handläggningen.

De åtgärder som Skatteverket kan vidta när det inte kommer in någon bouppteckning är att besluta om vitesföreläggande eller utse en särskild bouppteckningsförrättare. Ett föreläggande om vite ska delges adressaten. Skatteverket tillämpar en rutin som innebär att ett vitesföreläggande ska delges genom vanlig delgivning och om detta misslyckas får stämningssmannadelgivning endast användas i undantagsfall. I övriga fall nedprioriteras bouppteckningsärendet.

ChefsJO konstaterar att rutinen verkar leda till att de flesta ärendena nedprioriteras redan efter att vanlig delgivning har misslyckats och att Skatteverket därmed inte uttömmar de möjligheter som finns för att genomföra delgivning. ChefsJO ifrågasätter om denna återhållsamhet vad gäller att anlita en stämningssman är förenlig med de krav som ställs på Skatteverket att se till att en bouppteckning

förrättas och ges in. Enligt chefsJO finns det skäl för Skatteverket att se över sina rutiner. [Dnr 998-2023]

Kontrollbesök enligt folkbokföringslagen – allmänna uttalanden om vikten av att Skatteverket inför ett kontrollbesök försäkras sig om att den enskilde har förstått att åtgärden är frivillig

Skatteverket får med stöd av folkbokföringslagen besluta om kontrollbesök på en fastighet eller i en lägenhet för att kontrollera vilka som kan anses bosatta där.

ChefsJO framhåller att för att ett kontrollbesök ska vara berättigat krävs det att den som berörs av besöket samtycker till att det genomförs. Det är viktigt att den enskilde inte uppfattar besöket som en tvångsåtgärd. Frivilligheten måste vara reell. I ett fall där en person – mot bakgrund av tjänstemannens uttalanden eller uppträdande – med fog uppfattar sig vara tvungen att gå med på kontrollbesöket, finns det ingen reell frivillighet. ChefsJO:s uppfattning är att Skatteverket vid sin ankomst till en adress bör informera berörda personer om att samtycke krävs och ge dem tillfälle att ta ställning till åtgärden. Det är viktigt att Skatteverket försäkras sig om att den enskilde har förstått att åtgärden är frivillig samt att myndigheten dokumenterar vilken information personen har fått och hur han eller hon ställer sig till åtgärden. Den arbetsbeskrivning som Skatteverket tillämpar vid kontrollbesök av detta slag speglar enligt chefsJO inte på ett tydligt sätt att åtgärden kräver samtycke. Rutindokumentet bör därför ses över. [Dnr 4713-2023]

Skatteverket underlåter att vidta tillräckliga åtgärder när en bouppteckning inte lämnas in

I maj 2024 genomförde chefsJO en inspektion av Skatteverket, bouppteckningssektionen i Visby. Under inspektionen granskades ärenden om registrering av bouppteckningar.

Skatteverket har en skyldighet såväl att se till att en bouppteckning förrättas och ges in som att registrera den.

ChefsJO:s övergripande intryck är att verksamheten i stort fungerar bra när det gäller att registrera inkomna bouppteckningar men att kötiden, dvs. tiden från det att en bouppteckning kommer in till dess att ärendet tilldelas en handläggare, är alltför lång.

Om en bouppteckning inte förrättas eller ges in i rätt tid får Skatteverket besluta om vitesföreläggande eller utse en särskild bouppteckningsförrättare. I dessa ärenden är handläggningen mycket passiv och handläggningstiderna mycket långa.

ChefsJO konstaterar att Skatteverket i praktiken tycks ha begränsat sitt ansvar till att endast avse registrering av bouppteckningar. Det visar sig bl.a. genom att Skatteverket sällan vidtar några effektiva åtgärder om en bouppteckning inte kommer in i rätt tid utan i stället nedprioriterar ärendet. Det finns för närvarande drygt 17 300 nedprioriterade ärenden i hela landet. Enligt chefsJO är Skatteverkets hantering av dessa ärenden djupt otillfredsställande och i strid med bl.a. 9 § förvaltningslagen. [Dnr 4070-2024]

Socialförsäkring

Försäkringskassan har dokumenterat kontrollutredningar om assistansersättning på ett sätt som försvårat utövandet av rätten till partsinsyn och som stått i strid med objektivitetsprincipen

Sedan Försäkringskassan tagit emot en anonym anmälan mot en personlig assistent till AA inleddes bl.a. fem olika kontrollutredningar, en utredning för varje assistent som intervjuades i utredningssyfte. Så småningom inleddes även en utredning om AA:s behov av personlig assistans. Underlaget från en av intervjuerna fördes över till AA:s ärende och kommunicerades med henne. AA:s ombud nekades dock möjlighet att ta del av underlagen i de andra kontrollutredningarna.

Intervjuerna hade således dokumenterats men förts in i olika ärenden. I beslutet konstaterar JO att syftet med dokumentationskravet i förvaltningslagen (2017:900) är att beslutsunderlaget i ett ärende ska vara komplett, identifierbart och lättillgängligt. För att inte dessa syften ska gå förlorade finns det starka skäl för att hålla samman en utredning om en persons rätt till en viss förmån eller indragningen av en förmån. När handlingar som rör samma utredning förs in i flera olika ärenden finns nämligen en överhängande risk för att en part inte får kännedom om innehållet i dem, och det kan framstå som om myndigheten undanhåller underlagen.

I det aktuella ärendet borde allt underlag som kunde ha betydelse för frågan om AA:s behov av assistans ha förts in i hennes ärende. Eftersom Försäkringskassan inte gjorde det

omedelbart och inte heller när felet uppdagades i samband med att underlaget begärdes ut uppfylldes inte förvaltningslagens dokumentationskrav, vilket Försäkringskassan kritiserar för. [Dnr 4056-2022]

Pensionsmyndigheten har underlåtit att fatta beslut i vissa ärenden om inkomstpensionstillägg och handlagt en begäran om omprövning som en allmän förfrågan

Riksdagen beslutade den 15 december 2020 att införa förmånen inkomstpensionstillägg till de som har låg pension. Pensionsmyndigheten skulle betala ut tillägget fr.o.m. september 2021. Myndigheten behövde dessförinnan ta ställning till vilka som uppfyllde förutsättningarna för att få tillägget utan att de enskilda behövde ansöka om förmånen. För att utreda saken skickade Pensionsmyndigheten ett informationsbrev till personer som fick svensk pension och som hade arbetat i ett annat land. I brevet ombads de enskilda lämna in uppgifter om eventuell utländsk pension. Brevet skickades bl.a. till de personer som uppfyllde dessa förutsättningar och som bodde i Storbritannien. Senare under våren 2021 bedömde Pensionsmyndigheten att boende i Storbritannien inte kunde få inkomstpensionstillägg på grund av Storbritanniens utträde ur EU. Pensionsmyndigheten underrättade emellertid inte berörda personer i Storbritannien om ställningstagandet. Att på det sättet låta bli att fatta beslut om vissa personers rätt till inkomstpensionstillägg står enligt JO i strid med såväl förvaltningslagens regler om beslut som likhetsprincipen.

AA som bodde i Storbritannien hade lämnat in uppgifter om sin pension i enlighet med Pensionsmyndighetens förfrågan i informationsbrevet. När han frågade Pensionsmyndigheten hur det gick i hans ärende fick han via e-post veta att han inte uppfyllde förutsättningarna för att få förmånen. Han begärde då omprövning av e-postmeddelandet. Pensionsmyndigheten behandlade begäran som en allmän förfrågan som besvarades via brev två månader senare. JO framhåller att när någon begär omprövning av ett beslut som inte finns ska myndigheten betrakta begäran som en ansökan om den aktuella förmånen. [Dnr 4681-2022]

Försäkringskassan har utan att fatta något formellt beslut hållit inne redan beviljad sjukpenning och ändrat ett gynnande beslut till den enskildes nackdel utan att ha tagit ställning till om det fanns förutsättningar för det

Försäkringskassan beviljade AA sjukpenning för en period om åtta månader i enlighet med hennes ansökan. Hon underrättades dock inte om beslutet på annat sätt än genom utbetalningsbesked på myndighetens webbplats Mina sidor och genom att det skedde vissa utbetalningar. När sjukpenningen en bit in i perioden hölls inne fattades inte något formellt beslut om den saken och AA informerades inte om åtgärden. Därefter fattades ett nytt beslut om sjukpenning på en lägre nivå utan att det framgick att det nya beslutet var en ändring av det tidigare beslutet om sjukpenning.

JO är i flera avseenden kritisk mot handläggningen av AA:s ärende. JO uttalar bl.a. att det många gånger när det fattas ett beslut om

att bevilja en förmån för en längre tidsperiod eller för flera tidsperioder är lämpligt att den enskilde underrättas om beslutet – detta för att tydliggöra vad som faktiskt gäller och vilka rättigheter och eventuella skyldigheter den enskilde har. JO påpekar vidare att Försäkringskassan när den avser att ändra ett tidigare beslut på ett sätt som är till nackdel för den enskilde måste pröva om förutsättningarna för det är uppfyllda. Om så bedöms vara fallet, ska ställningstagandet dokumenteras och den enskilde underrättas om att det tidigare beslutet har ersatts av ett ändringsbeslut. Försäkringskassan kritiserar för att detta inte skedde i AA:s ärende. JO är också kritisk mot att Försäkringskassan under utredningstiden höll inne den beviljade förmånen utan att det fattades något formellt interimistiskt beslut om saken.

Försäkringskassan kritiserar också för bristande tillgänglighet via telefoni och för dröjsmål med att hantera en begäran om partsinsyn. [Dnr 9883-2022]

Försäkringskassan får allvarlig kritik för att med anledning av bl.a. en kontrollutredning oanmält och utan samtycke ha besökt den enskilde i bostaden

Inom ramen för bl.a. en kontrollutredning om assistansersättning besökte Försäkringskassan en enskild i dennes bostad utan att ha aviserat det i förväg. Det var en assistent som släppte in Försäkringskassans personal i den enskildes bostad.

Var och en är enligt 2 kap. 6 § regeringsformen skyddad mot bl.a. husrannsakan och liknande intrång från det allmänna. JO konstaterar att det inte finns någon bestämmelse

som begränsar det skyddet i förhållande till Försäkringskassan. Skyddet gäller dock bara påtvingade ingrepp. Den enskilde kan alltså genom samtycke ge Försäkringskassans personal tillträde till bostaden.

JO uttalar att huvudregeln bör vara att Försäkringskassan, när den avser att göra ett hembesök, måste föranmäla detta så att den enskilde får möjlighet att på förhand ta ställning till om han eller hon vill samtycka till åtgärden. När ett hembesök är oanmält, och den enskilde kan känna sig tvungen att släppa in Försäkringskassans personal, måste handläggarna noga förvissa sig om att den enskilde samtycker till att de faktiskt går in i bostaden.

I det aktuella ärendet borde Försäkringskassan enligt JO ha kontaktat den enskilde före hembesöket. JO konstaterar även att det inte finns någon dokumentation som visar att Försäkringskassans personal säkerställde att den enskilde samtyckte till att de gick in i hennes hem. Dokumentationen tyder i stället på att handläggarna uppträdde på ett sätt som gav intrycket av att hon inte hade något annat val än att acceptera att de gick in i bostaden. JO bedömer att Försäkringskassan inte respekterade bl.a. 2 kap. 6 § regeringsformen i samband med hembesöket. Myndigheten får allvarlig kritik för det som har framkommit vid granskningen. [Dnr 4013-2023]

Försäkringskassans förfrågningar till privatpersoner i samband med en kontrollutredning utgjorde ett omotiverat integritetsintrång

Försäkringskassan inledde en kontrollutredning efter att ha fått uppgifter om att en enskild som uppbar sjukpenning samtidigt ägnade sig

åt bl.a. försäljning. I samband med utredningen hämtade myndigheten in en s.k. swishrapport med uppgifter om betalningar som förekommit mellan den enskilde och olika privatpersoner. Försäkringskassan kontaktade sedan ett antal av dessa personer via telefon för att få ytterligare uppgifter om försäljningarna.

I beslutet uttalar JO bl.a. att det utifrån den enskildes egna uppgifter tycks ha varit ostridigt att han hade sålt olika saker, och uppgifterna i swishrapporten innebar att myndigheten kunde göra en uppskattning av omfattningen. JO finner därför inte stöd för att Försäkringskassan behövde uppgifter från privatpersonerna i swishrapporten för sin bedömning i ärendet. JO finner vidare att myndigheten har underlåtit att noga överväga vilka utredningsåtgärder som har varit behövliga och konstaterar att det inte finns någon dokumentation om vilka överväganden som faktiskt har gjorts. Dessutom anser JO att åtgärden att kontakta privatpersonerna i swishrapporten inte var proportionerlig och att den utgjorde ett omotiverat integritetsintrång.

JO ser allvarligt på att det fortfarande förekommer fel som pekar på att Försäkringskassan inte genomför sina kontrollutredningar med tillräcklig noggrannhet och med tillräcklig hänsyn till de enskildas integritet. Försäkringskassan får allvarlig kritik för bristerna i ärendet. [Dnr 8143-2023]

Försäkringskassan överskrider fortfarande påtagligt den lagstadgade handläggningstid som gäller för ärenden om ersättning för vårdkostnader utomlands och har dessutom brustit i hanteringen av en dröjsmålstan i ett sådant ärende

Försäkringskassans handläggningstid i ett

ärende om ersättning för vårdkostnader utomlands uppgick till nästan 13 månader, trots att beslut i sådana ärenden i regel ska fattas inom 90 dagar. Myndigheten får allvarlig kritik för den långsamma handläggningen och för att ha brustit i sin service-, underrättelse- och dokumentationsskyldighet under handläggningen.

Fem veckor efter att den enskilde hade begärt att Försäkringskassan skulle fatta beslut i ärendet avslog myndigheten begäran. JO konstaterar att Försäkringskassan visserligen borde ha avvisat begäran i stället eftersom den hade getts in för tidigt, men finner inte tillräckliga skäl att kritisera myndigheten för att begäran prövades i sak. Han anser däremot att beslutet borde ha fattats tidigare. Om en begäran prövas i sak ska ett sådant beslut fattas inom fyra veckor. Ett beslut om att avvisa en begäran som har kommit in för tidigt bör enligt JO fattas betydligt snabbare än så, i normalfallet snarast efter att den har getts in. Försäkringskassan kritiseras för den bristande hanteringen av dröjsmålstan.

JO konstaterar också att Försäkringskassan fortfarande har stora problem med långa handläggningstider i ärenden om ersättning för vård- och tandvårdskostnader utomlands, vilket är mycket bekymmersamt. JO avser att följa utvecklingen av handläggningstiderna i sin fortsatta tillsyn. [Dnr 9375-2023]

Pensionsmyndigheten får allvarlig kritik för långsam handläggning och felaktig hantering av en dröjsmålstan i ett ärende om bostadstillägg

En enskild klagade på Pensionsmyndighetens handläggningstid i hans ärende om bostadstillägg och tillade att myndigheten inte heller

hade hanterat hans begäran om avgörande enligt 12 § förvaltningslagen (en s.k. dröjsmålstalan). Handläggningstiden i ärendet om bostadstillägg uppgick till drygt ett år. JO uttalar att en så lång handläggningstid är oacceptabel även om ärendet krävt viss utredning.

Beträffande dröjsmålstalan framkom att Pensionsmyndigheten i stället för att ta ställning till den skickade en underrättelse om väsentlig försening enligt 11 § förvaltningslagen till den enskilde. Vid det tillfället hade handläggningen av hans ärende om bostadstillägg pågått i 10 månader. Efter att den enskilde vid ytterligare två tillfällen begärt att myndigheten skulle avgöra ärendet tog Pensionsmyndigheten till slut ställning till hans begäran. Den i 12 § förvaltningslagen föreskrivna fyraveckorsfristen hade då passerat sedan länge. JO är kritisk till de brister som framkommit vid handläggningen av den enskildes dröjsmålstalan och uttalar även att Pensionsmyndigheten borde ha underrättat honom om väsentlig försening betydligt tidigare än vad som skedde.

Av beslutet framgår vidare att Pensionsmyndigheten har gjort ett begränsat utskick av underrättelser om väsentlig försening till enskilda för att utvärdera om det medför en ökad mängd brev och samtal till myndigheten. JO är kritisk till att myndigheten på detta sätt medvetet låter bli att tillämpa 11 § förvaltningslagen om underrättelse om väsentlig försening och uttalar att det saknas anledning att undersöka om det medför en ökad arbetsbelastning att fullgöra en skyldighet som följer av lag.

Slutligen gör JO vissa uttalanden om myndighetens skyldighet att bidra till JO:s granskning. [Dnr 10065-2023]

Socialtjänst

Socialtjänstlagen

Fråga om hembesök hos den enskilde i ett ärende om försörjningsstöd förutsatte att samtycke inhämtades även från hyresvärden som bodde i samma lägenhet

Nämnden genomförde inom ramen för en utredning om en kvinnas rätt till försörjningsstöd ett hembesök i en lägenhet där kvinnan hyrde ett rum. I lägenheten bodde även kvinnans hyresvärd och hyresvärdens barn, vilket nämnden visste om. Kvinnan samtyckte till att hembesöket genomfördes. Under hembesöket gick socialtjänstens personal runt i lägenheten och vissa av de utrymmen som enbart hyresvärden och hennes barn förfogade över. Hembesöket genomfördes utan att nämnden dessförinnan hade kontrollerat med hyresvärden hur hon ställde sig till detta.

Var och en är enligt 2 kap. 6 § regeringsformen (RF) skyddad mot intrång i sin bostad från det allmänna. JO har i flera tidigare beslut uttalat att nämnden i vissa fall kan ha ett befoogat intresse av att inom ramen för en utredning om försörjningsstöd få göra ett hembesök i en enskilds bostad för att få en uppfattning om den enskildes hjälpbehov. För att ett sådant hembesök ska få genomföras krävs dock att den enskilde lämnat sitt samtycke till åtgärden. Nämnden måste också se till att den inte kränker någon utomståendes rätt till skydd mot intrång i sin bostad när den genomför ett hembesök.

Enligt JO borde nämnden ha kontrollerat med hyresvärden om hon samtyckte till

hembesöket när det gällde de utrymmen som den biståndssökande kvinnan inte förfogade över. JO framhåller även att det är nämndens ansvar att se till att hämta in samtycke och att det inte är en uppgift som kan läggas på den biståndssökande. Han eller hon kan inte heller samtycka för andra personers räkning. [Dnr 9539-2022]

En socialnämnd kränkte en enskilds yttrandefrihet i samband med handläggningen av ett ärende enligt socialtjänstlagen

En socialnämnd uppgav i ett brev till en enskild att en beviljad insats i form av provtagning skulle avslutas eftersom den enskilde bl.a. hade spridit negativa uppgifter om socialtjänstens verksamhet i sociala medier, vilket hon också ombads att omgående upphöra med. Efter att den enskilde begärt att provtagningen skulle återupptas skickade nämnden ytterligare ett brev där det som villkor för fortsatt provtagning krävdes att den enskilde inte skulle skriva negativa uppgifter om socialtjänstpersonalen i sociala medier.

JO konstaterar att en enskild som ansöker om och blir beviljad en insats från en myndighet får anses befinna sig i ett beroendeförhållande till myndigheten. I det här fallet hade nämnden beviljat bistånd i form av provtagning, och JO anser att den enskilde därmed befann sig i ett sådant beroendeförhållande som innebär att det s.k. repressalieförbudet gäller.

Enligt JO kan innehållet i det första brevet inte förstås på annat sätt än att det riktades mot den enskilde på grund av att hon använt sin yttrandefrihet för att uttrycka kritik mot socialtjänsten i sociala medier. Det är också tydligt att provtagningen avslutades på grund

av detta. Åtgärden har enligt JO utgjort en otillåten repressalie från nämndens sida. När det gäller det andra brevet står det enligt JO klart att syftet med det var att hindra den enskilde från att fortsätta att kritisera nämnden i sociala medier. Brevets innehåll utgjorde därför en kränkning av den enskildes yttrandefrihet. JO ser allvarligt på det inträffade och nämnden kritiserar för sitt agerande.

Att nämnden avslutade provtagningen innebar enligt JO att nämnden ändrade ett gynnande förvaltningsbeslut till den enskildes nackdel utan att det fanns rättsligt stöd för det. Nämnden kritiserar även för detta. [Dnr 4795-2023]

En socialnämnd verkställde inte hemtjänst för en person som skulle vistas i kommunen under sommaren, trots att hemkommunen hade beviljat insatsen

En person var under sommaren 2023 beviljad bl.a. hemtjänst i sitt fritidshus. Bosättningskommunen, som hade fattat beslutet, begärde att Socialnämnden i Filipstads kommun skulle verkställa det. Socialnämnden bedömde dock att det inte var möjligt, bl.a. eftersom det var svårt att rekrytera tillräckligt med personal. Den enskilde erbjöds i stället att bo i ett trygghetsboende med hemtjänst.

JO konstaterar att vistelsekommunen enligt lag är skyldig att verkställa bosättningskommunens beslut, och det är inte vistelsekommunens uppgift att göra en egen bedömning av om det är rimligt eller inte. Det är inte heller avsikten att ett beslut som ska möjliggöra för den enskilde att vistas i sitt fritidshus, ska kunna verkställas genom att han eller hon får vistas i ett annat boende med bemanning i den

kommun där fritidshuset ligger. JO kritiserar nämnden för att inte ha verkställt beslutet.

Socialnämnden upprättade också ett skriftligt avtal med den enskilde som innebar att de beslutade insatserna endast skulle utföras under en del av den aktuella perioden. Enligt JO tycks nämndens avsikt ha varit att ändra och begränsa beslutets giltighetstid. JO uttalar att vistelsekommunen endast ska verkställa bosättningskommunens beslut och har inte rätt att ändra en beviljad insats. Om det fanns anledning att ta ställning till om tiden för insatserna skulle ändras, hade det varit en fråga för bosättningskommunen. JO är även kritisk mot överenskommelsen. [Dnr 4879-2023]

Kraven på service och tillgänglighet uppfylldes inte när två personer endast tilläts ha skriftliga kontakter med socialtjänsten under handläggningen av deras ärenden om försörjningsstöd

En enhet vid socialtjänsten i Skellefteå kommun meddelade brevledes två personer som hade ansökt om försörjningsstöd att kontakten med enheten under handläggningen endast fick ske skriftligt. Som skäl för det angavs att anhöriga till personerna hade hotat och trakasserat anställda vid socialtjänsten.

JO kommer i beslutet fram till att en sådan kategorisk begränsning av kontaktmöjligheterna för enskilda inte är förenlig med förvaltningslagens bestämmelser om service och tillgänglighet och den enskilde partens rätt att i vissa fall få lämna uppgifter muntligt i ett ärende. Socialnämnden får därför kritik för beskedet om att endast tillåta skriftliga kontakter under handläggningen. [Dnr 5245-2023]

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)

Det finns inte lagligt stöd för Statens institutionsstyrelse att låta intagna som vårdas i enskildhet vistas tillsammans med andra intagna utan att beslutet om vård i enskildhet först upphävs

JO har under flera år uppmärksammat att Statens institutionsstyrelse (SiS) använder en metod som innebär att myndigheten låter intagna, som är föremål för ett beslut om vård i enskildhet, vistas tillsammans med andra intagna utan att beslutet först upphävs. Metoden, som i det här beslutet benämns utslussning, kan t.ex. innebära att en intagen dagligen och mellan vissa klockslag vistas med andra intagna på en avdelning eller följer med på en dagsutflykt tillsammans med andra som vårdas vid hemmet. Utslussning skiljer sig åt i omfattning och sätt mellan de olika hemmen men tillämpas såväl inom SiS ungdomsvård som inom SiS missbruksvård.

I beslutet uttalar sig JO om huruvida det finns rättsliga förutsättningar för SiS att slussa ut intagna från vård i enskildhet utan att beslutet först upphävs. JO konstaterar att ett beslut om vård i enskildhet fattas för att den intagne behöver hindras från att träffa andra som vårdas vid hemmet. JO:s slutsats är att en åtgärd som innebär att den intagne återgår till att vårdas tillsammans med andra intagna inte är tillåten om inte beslutet om vård i enskildhet först upphävs. JO bedömer alltså att SiS saknar lagstöd för den metod som myndigheten har skapat och som i beslutet benämns utslussning från vård i enskildhet.

JO skickar en kopia av beslutet till regeringen och Inspektionen för vård och omsorg för kännedom. [Dnr 1469-2023]

Uttalanden om de nya reglerna i LVU om beslut om provtagning inför umgänge

Sedan den 1 juli 2022 finns det bestämmelser i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, som innebär att en socialnämnd, inför ett umgänge, om det finns anledning till det, ska kontrollera om en vårdnadshavare eller förälder är eller har varit påverkad av t.ex. narkotika eller alkoholhaltiga drycker. Socialnämnden får då besluta att vårdnadshavaren eller föräldern ska uppmanas att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov (beslut om provtagning).

I det här beslutet uttalar sig JO om sin syn på vissa frågor som har uppkommit med anledning av de nya bestämmelserna. Socialnämnden i det här fallet har enligt JO brustit på flera sätt i sin handläggning av frågan om provtagning och den förtjänar kritik för detta. [Dnr 1908-2023]

Ett barn vårdades på låst avdelning på ett särskilt ungdomshem trots att det inte fanns laglig grund för det

Socialnämnden i Svedala kommun ansökte om att ett barn som var omedelbart omhändertaget med stöd av bl.a. 3 och 6 §§ LVU och som vårdades på låst avdelning på Statens institutionsstyrelses (SiS) särskilda ungdomshem Eknäs, skulle beredas vård med stöd av 2 och 3 §§ LVU. Förvaltningsrätten i Malmö beslutade i sin dom att barnet skulle beredas vård endast med stöd av 2 § LVU. Det innebär att barnet inte längre vårdades enligt 3 § LVU och

därför inte kunde ges vård på låst avdelning. Detta uppmärksammades dock inte av vare sig nämnden eller ungdomshemmet när de fick del av domen, och barnet fortsatte därför att vårdas på låst avdelning under 13 dagar utan att det fanns laglig grund för det.

JO konstaterar i beslutet att det är uppenbart att det fanns allvarliga kunskapsbrister hos nämnden om tillämpningen av LVU och att nämnden inte hade tagit sitt ansvar för vården av barnet. Nämnden får därför allvarlig kritik av JO.

Enligt JO borde ungdomshemmet Eknäs ha kontrollerat om det i och med domen fortfarande fanns laglig grund för att vårda barnet på låst avdelning. Eftersom det saknades borde ungdomshemmet ha vidtagit åtgärder omedelbart. Det gjordes inte förrän flera dagar senare och därför får även ungdomshemmet Eknäs allvarlig kritik av JO.

I beslutet uttalar JO vidare att Förvaltningsrätten i Malmö inte kan undgå kritik eftersom den i sina domskäl angav var barnet skulle vara placerat. [Dnr 3348-2023]

En socialnämnd har utan rättsligt stöd dröjt med att underrätta parterna om ett beslut om omplacering enligt LVU

En socialnämnd beslutade att omplacera en ungdom till ett av SiS särskilda ungdomshem, och det bestämdes att varken den unge eller vårdnadshavarna skulle underrättas om beslutet förrän det verkställdes. De kom därför att underrättas om beslutet först efter fyra dagar.

I beslutet konstaterar JO att socialtjänstens medvetna val att avvakta med att underrätta parterna om omplaceringsbeslutet saknade

rättsligt stöd. Enligt JO borde nämnden – så snart beslutet var fattat – ha underrättat dem om det fullständiga innehållet i det. Eftersom så inte skedde brast nämnden i sin handläggning och för det förtjänar nämnden kritik. [Dnr 9213-2023]

Uttalanden om vilka aspekter en myndighet behöver beakta när den väljer kommuniseringssätt i ett enskilt ärende

Ett ombud och offentligt biträde för en vårdnadshavare i ett ärende enligt LVU begärde att få nämndens skriftliga utredning skickad till sig vid myndighetens kommunikering. Ombudet och det offentliga biträdet fick information om att han i stället fick hämta utredningen i socialtjänstens reception.

I beslutet uttalar sig JO om vad en myndighet behöver beakta när den gör bedömningen av hur kommunikering av material i ett ärende ska ske. Eftersom JO uppfattar det som att de enskilda tjänstemännen gjorde en bedömning av hur utredningen skulle kommuniceras, uttalar JO ingen kritik i det här fallet. [Dnr 9295-2023]

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)

Fråga om långsam handläggning av ett ärende om utökning av personlig assistans och om tillräckliga åtgärder vidtogs i anledning av att handläggningen dröjde

En person ansökte hos en kommun om utökning av personlig assistans enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Ett beslut i ärendet meddelades först efter ca nio månader.

I det här beslutet konstaterar JO att handläggningstiden i ärendet varit för lång och

att den aktuella kommunstyrelsen förtjänar kritik för sin långsamma handläggning. JO konstaterar vidare att kommunstyrelsen under handläggningen av ärendet brustit vid tillämpningen av både 11 och 12 §§ förvaltningslagen (2017:900). Detta eftersom den inte gjort någon närmare bedömning av vare sig om avgörandet i ärendet skulle komma att väsentligt försenas eller om det fanns skäl att underrätta den enskilde om möjligheten att väcka en s.k. dröjsmålstalan. Även för detta kritiseras kommunstyrelsen. [Dnr 8537-2022]

Fråga om långsam handläggning och omfattande brister i dokumentationen i ett ärende om personlig assistans enligt LSS

En enskild ansökte i juni 2023 om personlig assistans enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Beslut i ärendet meddelades först efter fjorton månader.

I beslutet konstaterar JO att handläggningstiden i ärendet varit för lång och väsentligt överstigit de riktlinjer i ett ärende om personlig assistans enligt LSS som JO tidigare har uttalat. Även om omständigheter som ett ärendes komplexitet på goda grunder kan medföra att handläggningstiden blir längre understryker JO att nämnden hela tiden har ett ansvar att driva ärendet framåt och att fatta ett beslut inom rimlig tid. Det kravet gäller även om den enskilde t.ex. beviljas andra insatser under handläggningstiden. JO är kritisk mot nämndens långsamma handläggning och att den enskilde fick vänta på beslutet under en alltför lång tid.

JO är även kritisk mot att ärendet inte har dokumenterats på det sätt som lagstiftningen

kräver. Dokumentationsbristerna har bl.a. medfört att det i efterhand inte har gått att följa handläggningen och att se vilka åtgärder som nämnden har vidtagit. Bristerna har även påtagligt försvårat JO:s granskning av ärendet och gjort att det inte har varit möjligt att bedöma vid vilken tidpunkt som nämnden skulle ha underrättat om väsentlig försening enligt 11 § förvaltningslagen (2017:900). Utifrån vad som framkommit om ärendets långsamma handläggning kan JO emellertid konstatera att den gräns för när nämnden måste bedöma om ärendet kommer att bli väsentligt försenat hade passerats. Av dokumentationen har det inte gått att utläsa om nämnden vid något tillfälle skickade en underrättelse om väsentlig försening. JO är även kritisk mot nämndens hantering av ärendet i det avseendet.

Sammantaget anser JO att nämnden förtjänar allvarlig kritik för sin långsamma handläggning och för hur ärendet har hanterats.

JO har avslutningsvis funnit anledning att uttala sig om myndigheters skyldighet enligt 13 kap. 6 § regeringsformen att biträda JO i en utredning. [Dnr 5149-2023]

Trots begäran skickade inte en nämnd en skriftlig underrättelse om ett beslut att avsluta verkställigheten av en insats enligt LSS till parten

AA var beviljad daglig verksamhet enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade och insatsen verkställdes på ett kafé. I beslutet uttalar sig JO om huruvida nämnden borde ha tillämpat förvaltningslagen (2017:900) när den avslutade verkställigheten av insatsen på kaféet. JO konstaterar att

åtgärden fick faktiska verkningar för AA och att nämndens ställningstagande att avsluta verkställigheten därför utgör ett beslut. Det innebär att det var fråga om handläggning av ett ärende när nämnden hanterade frågan och förvaltningslagen var tillämplig vid handläggningen.

AA informerades endast muntligen om att placeringen hade avslutats. Enligt JO framstår det inte som klart att AA avslutade placeringen i samråd med socialtjänsten. JO bedömer att en skriftlig beslutsunderrättelse därför hade varit tydligare och minskat risken för missförstånd mellan AA och nämnden.

Vid flera tillfällen efterfrågade AA dessutom ett skriftligt beslut eller skriftligt underlag med en motivering till varför han inte kunde vara kvar på kaféet. AA uppgav även att han begärde detta för att kunna få avstängningen prövad av förvaltningsrätten. Av 33 § förvaltningslagen följer bl.a. att en beslutsunderrättelse alltid ska vara skriftlig om en part begär det. JO uttalar att AA självklart borde ha fått en sådan underrättelse redan i anslutning till sin första begäran. Det är också allvarligt om AA förvägrades möjligheten till en domstolsprövning genom att nämnden inte tillmötesgick hans begäran. [Dnr 7354-2023]

Utbildning och forskning

En kommun har underlåtit att se till att dess skolenheter är förenliga med skollagen

I en anmälan till JO fördes det fram klagomål mot Nyköpings kommun för att skolorganisationen ger rektorer möjlighet att på lagstridiga grunder fatta beslut som inte går att överklaga

om att flytta elever mellan skolor inom samma skolenhet.

Av 1 kap. 3 § skollagen följer att en skolenhet är en enhet som omfattar verksamhet i en eller flera skolbyggnader som ligger nära varandra. Enligt 2 kap. 10 § skollagen får en rektor besluta om sin enhets inre organisation och ansvarar för att fördela resurser inom enheten. Ett sådant beslut av rektorn kan inte överklagas.

ChefsJO konstaterar att det inom Nyköpings kommun finns skolenheter med skolbyggnader som inte ligger nära varandra och som därför inte borde vara skolenheter enligt 1 kap. 3 § skollagen. En allvarlig konsekvens av det är att vårdnadshavare inte har rätt att överklaga beslut som innebär att elever flyttas mellan skolor inom samma enhet. Kommunstyrelsen får kritik för att inte ha sett till att skolorganisationen är förenlig med skollagens reglering av skolenheter. [Dnr 3971-2023]

Utlänningsärenden

Uttalanden om Migrationsverkets beslutsstopp för asylansökningar rörande medborgare i Ukraina

Med anledning av Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina år 2022 införde Migrationsverket ett s.k. beslutsstopp. Åtgärden innebar att verket tills vidare inte skulle pröva skyddsskäl för medborgare i Ukraina eftersom det inte gick att med tillräcklig säkerhet göra en framåtsyftande bedömning av behovet av skydd.

JO uttalar att det kan vara sakligt motiverat att Migrationsverket under en begränsad tid skjuter upp prövningen av skyddsbehov i

förhållande till ett visst land. Det bör då krävas särskilda skäl. Så kan vara fallet när situationen i landet plötsligt förändras och det råder osäkerhet om hur länge förhållanden som har betydelse för frågan om skyddsbehov kommer att bestå. Det ska redan från början anges när beslutsstoppet upphör och det är inte acceptabelt att handläggningen skjuts upp på obestämd tid.

Migrationsverket kritiserar för att beslutsstoppet saknade begränsning i tiden och för att den rättsliga grunden inte var tillräckligt tydligt formulerad.

Migrationsverket kritiserar också för att inte ha följt ett föreläggande från en domstol att avgöra ett asylärende snarast möjligt. [Dnr 7382-2023]

Ny granskning av Migrationsverkets handläggningstider

JO har på nytt granskat Migrationsverkets handläggningstider. Granskningen har avsett handläggningstiderna generellt i fyra ärendeslag (medborgarskap och uppehållstillstånd på grund av anknytning, högre studier respektive arbete) samt fem enskilda klagomål.

De ärendeslag som Migrationsverket vid tidigare granskningar haft störst problem med är medborgarskap och uppehållstillstånd på grund av anknytning. JO konstaterar att balanserna av gamla ärenden fortsatt är mycket höga. JO anser att läget är helt oacceptabelt.

JO:s tidigare granskningar har inte omfattat uppehållstillstånd på grund av högre studier och arbetsmarknadsärenden. Migrationsverket har uppenbart prioriterat ärenden om högre studier och högkvalificerad arbetskraft.

Handläggningstiderna för dessa ärendeslag ger inte anledning till något uttalande från JO. När det gäller övriga arbetsmarknadsärenden finns stora balanser av gamla ärenden.

JO konstaterar att det även fortsättningsvis finns ett tydligt behov av stora ansträngningar för att Migrationsverket ska komma till rätta med sina långa handläggningstider. När det gäller de enskilda klagomålen kritiserar Migrationsverket för långsam och passiv handläggning.

JO avser att fortsätta att följa Migrationsverkets handläggningstider. En kopia av beslutet sänds till Regeringskansliet för kännedom. [Dnr 8819-2023]

Uppföljande inspektion av ett av Migrationsverkets förvar

Med anledning av brister som uppmärksammades vid en inspektion 2023 har JO i februari 2024 gjort en uppföljande inspektion av förvaret i Mölndal. JO konstaterar att Migrationsverket har vidtagit flera åtgärder för att komma till rätta med bristerna och uttalar att detta synes ha lett till att situationen vid förvaret har förbättrats. JO påtalar dock att Migrationsverket måste fortsätta det påbörjade arbetet. Förvaret står även inför betydande utmaningar i och med att antalet platser ska utökas. [Dnr O 2-2024]

Övrigt

Uttalanden med anledning av att ett beslut om att avliva en hund verkställdes trots att det hade överklagats

Länsstyrelsen beslutade att en hund skulle avlivas och att beslutet skulle gälla omedelbart.

Beslutet överklagades av hundens ägare. Dagen efter att länsstyrelsen hade lämnat överklagandet till förvaltningsrätten gav länsstyrelsen uppställningsplatsen i uppdrag att avliva hunden. Samma dag beslutade förvaltningsrätten att det överklagade beslutet tills vidare inte skulle gälla (inhibition) men besked om detta nådde inte fram till uppställningsplatsen innan hunden hade avlivats.

För att rätten att överklaga avlivningsbeslutet inte skulle urholkas hade länsstyrelsen enligt JO anledning att noga överväga om den fortsatta verkställigheten skulle anstå med anledning av överklagandet, i vart fall till dess förvaltningsrätten haft möjlighet att ta ställning i inhibitionsfrågan. Om länsstyrelsen då hade bedömt att omständigheterna var sådana att det inte var möjligt att avvakta detta borde de överväganden som låg till grund för bedömningen ha dokumenterats. JO konstaterar att det av dokumentationen i ärendet inte framgår om länsstyrelsen gjorde några särskilda överväganden i den delen, vilket enligt JO utgör en brist. [Dnr 7698-2022]

Uttalanden om Jordbruksverkets möjlighet att ta ut differentierade avgifter beroende på ansökningssätt vid registreringen; även kritik mot verket för bristfällig och felaktig information om möjligheten att betala avgiften med kontanter

JO konstaterar att det inte finns något hinder i Jordbruksverkets normgivningsbemyndigande att beroende på ansökningssätt föreskriva olika avgifter för att registrera hundar och katter. Underlaget i ärendet är inte tillräckligt för att JO ska kunna uttala sig om huruvida skillnaden i avgifternas storlek är motiverad utifrån

principen om full kostnadstäckning. Det som har kommit fram i denna del ger inte anledning till någon kritik från JO:s sida.

Jordbruksverket kritiserar dock för att informationen på verkets webbplats om möjlighet till betalning med kontanter inte har varit tillräckligt tydlig och för att verket felaktigt lämnat beskedet att den aktuella avgiften inte kunde betalas med kontanter. [Dnr 15-2023]

Fråga om en myndighets skyldighet att vid tvekan om huruvida ett beslut är överklagbart lämna en underrättelse om hur beslutet kan överklagas

I en anmälan till JO fördes klagomål fram mot Integritetsskyddsmyndigheten (IMY) för att myndigheten inte hade underrättat en part om hur ett beslut att inte utreda ett klagomål vidare kan överklagas. Vid den aktuella tidpunkten hade Högsta förvaltningsdomstolen meddelat prövningstillstånd i fråga om huruvida ett sådant beslut är överklagbart. Enligt chefsJO borde IMY därför ha lämnat en underrättelse om hur de aktuella besluten kan överklagas. IMY kritiserar för att myndigheten inte gjorde det.

ChefsJO framhåller vikten av att en beslutsmyndighet vid varje tvekan i fråga om överklagbarhet lämnar information om hur ett beslut kan överklagas. [Dnr 3721-2023]

Sveriges ambassad i London har brutit i service och tillgänglighet i fråga om bokningsbara tider för ansökan om pass

JO har under en längre tid fått in anmälningar mot Sveriges ambassad i London om långa väntetider för att ansöka om pass till följd av en brist på bokningsbara tider.

Enligt JO framstår det som att passverksamheten vid ambassaden är underdimensionerad och att detta varit en starkt bidragande orsak till de långa väntetiderna. Informationen på webbplatsen om de begränsade bokningsmöjligheterna borde enligt JO ha varit tydligare.

JO kritiserar ambassaden för bristande service och tillgänglighet. [Dnr 3740-2023]

En publicering på ett biblioteks Instagramkonto uppfyllde inte regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet

Efter att en författare skrivit en uppmärksammat tidningsartikel publicerade ett bibliotek ett inlägg på Instagram med information om att böcker av författaren gallrats ut och skänktes bort.

Enligt JO var informationen som inlägget förmedlade inte korrekt och det riskerade att uppfattas som att biblioteket gallrade böckerna på grund av de åsikter författaren gett uttryck för. Publiceringen av inlägget uppfyllde därför inte regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet. En kultur nämnd kritiserar för det inträffade.

I beslutet uttalar JO sig också mer allmänt om bibliotekens deltagande på sociala medier och framhåller behovet av en ordning som minimerar risken för obetänksamma eller förhastade inlägg. [Dnr 4381-2023]

Uttalanden om skyldigheten för myndigheter och tjänstemän att biträda JO i en utredning

I beslutet gör JO – utöver att behandla de sakfrågor som var aktuella i ärendet – generella uttalanden om vilken skyldighet myndigheter och enskilda tjänstemän har att biträda JO i utredningar.

För att JO ska kunna fullgöra sitt grundlagsfästa tillsynsuppdrag är ett korrekt och fullständigt beslutsunderlag en förutsättning. De som står under JO:s tillsyn är därför, enligt 13 kap. 6 § regeringsformen, skyldiga att lämna de upplysningar och yttranden som JO begär. Konstitutionsutskottet har uttalat att det är av stor vikt att denna grundlagsfästa skyldighet alltigenom efterlevs.

För berörda tjänstemän medför grundlagsbestämmelsen en skyldighet att sanningsenligt och utan att dölja något uppge alla sakförhållanden som rör tjänsten. En befattningshavare kan inte avstå från att lämna upplysningar om dessa har betydelse för JO:s utredning. En offentliganställd person som inte följer JO:s begäran om att lämna upplysningar i ett tillsynsärendet anses åsidosätta sin tjänsteplikt.

Den granskade myndigheten ska utföra en egen utredning för att klarlägga de sakförhållanden som är aktuella. Frågor som JO ställt i sin remiss ska besvaras på ett noggrant och uttömmande sätt. Myndigheten är vidare skyldig att avhjälpa eventuella oklarheter, motsägelser eller luckor i en befattningshavares upplysningar bl.a. genom påpekanden och frågor till tjänstemännen. Om myndigheten bedömer att ytterligare utredning inte kommer att leda till ökad klarhet, bör det av redovisningen till JO framgå vilka ansträngningar som gjorts. En myndighet kan alltså inte nöja sig med att utan närmare kommentarer redovisa exempelvis ofullständiga eller motstridiga utsagor eller förhållanden. [5614-2023]

Allvarlig kritik mot en landshövding för agerandet i tre anställningsärenden som orsakat att regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet inte respekterats

JO har på eget initiativ granskat länsstyrelsens handläggning i tre anställningsärenden som rör en planeringschef, en organisationsutvecklare och en avdelningschef. Granskningen har tagit sin utgångspunkt i regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet samt förvaltningslagens bestämmelser om jäv.

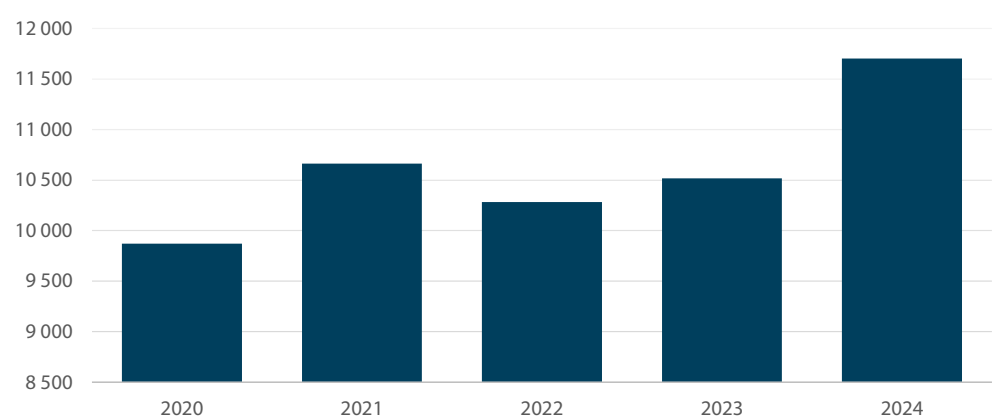
JO konstaterar att landshövdingen har agerat på ett sådant sätt att kravet på saklighet inte efterlevts i något av ärendena. Dessutom var hon jävig i ärendet som gällde planeringschefen. Där brast förfarandet även i fråga om opartiskhet. Enligt JO vittnar detta om nonchalans och bristande respekt för grundläggande bestämmelser som syftar till att bevara allmänhetens förtroende för offentlig verksamhet. JO riktar allvarlig kritik mot landshövdingen för hennes agerande.

Vidare kritiserar JO länsstyrelsen som myndighet för att anställningen som planeringschef endast annonserades ut på myndighetens fysiska anslagstavla och under en alltför begränsad tid samt för att anställningen inte anmälades till Arbetsförmedlingen.

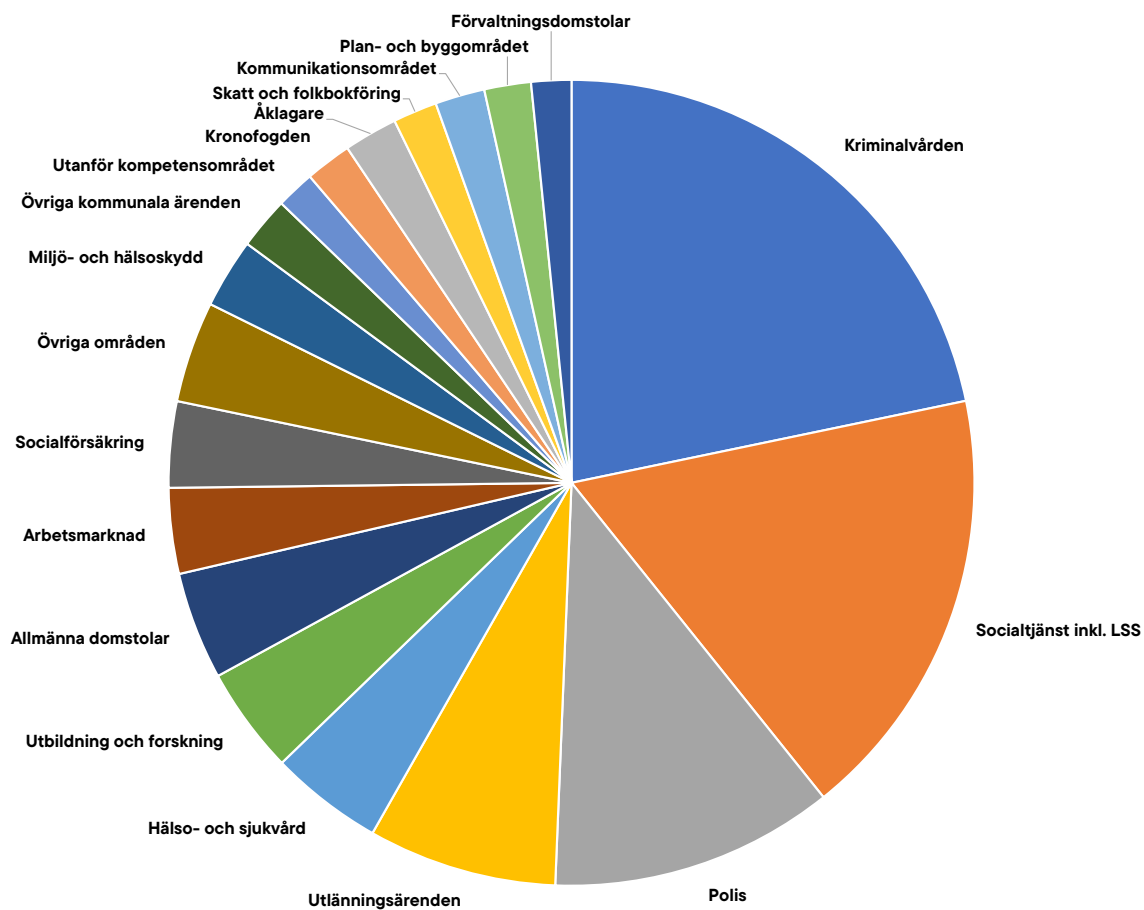
JO gör också uttalanden om vikten av att tjänstemän agerar med integritet och påtalar risker för att grundlagens bestämmelser inte efterlevs även när det är myndighetens chef som inte följer regelverket. [Dnr 3002-2024]

Statistik

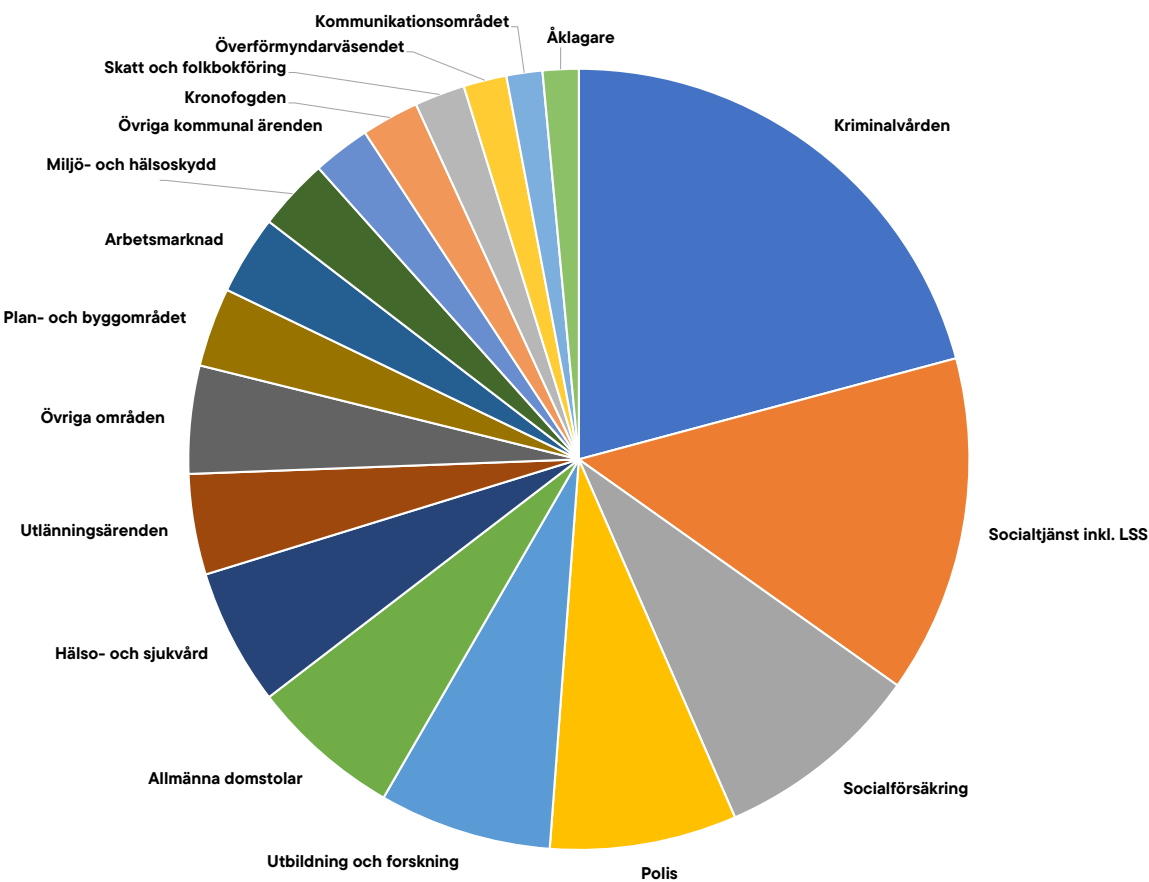
Utvecklingen av anmälningar och initiativärenden de senaste 5 åren

Fördelning av nya registrerade ärenden under 2024

Fördelning av kritikbeslut under 2024

RIKSDAGENS OMBUDSMÄN – JO

Box 16327

Västra Trädgårdsgatan 4 A
103 26 Stockholm

Telefon 08-786 51 00 (växel)

Texttelefon 020-600 600

Telefax 08-21 65 58

E-post justitieombudsmannen@jo.se

Webbplats www.jo.se

Öppet vardagar klockan 09.00–11.30 och 13.00–15.00